

В.В. Столярова, доктор філософії в галузі економіки
ORCID 0000-0002-9483-5126
e-mail: antoshka_2007@ukr.net,
Інститут фізичної економіки
ім. С. А. Подолінського, м. Київ

СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ ЛЮДИНОЦЕНТРИСЬКОГО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ХМЕЛЬНИЧЧИНИ

*Если Вы идёте сквозь Ад-
Не оставайтесь!
Цена власти – это ответственность.*

Уїнстон Леонард Спéнсер Чёрчилль
(1874-1965)

Передмова. Професору кафедри публічного управління та адміністрування Хмельницького університету управління та права (з квітня 2015 року), в минулому завідувач кафедри державного управління та місцевого самоврядування (з січня 2012 року) доктору економічних наук, професору, академіку АЕН України Пила Василю Івановичу 13 січня 2022 р. виповнюється 90 років. У 2017 році, в канун його 85-річчя від дня народження і 50-річчя науково-педагогічної та громадської діяльності, науково-громадська спільнота Хмельниччини визнала його засновником наукової школи конструктивної соціально-економічної регіоналістики.

В умовах укріплення суверенності незалежної України науковій дослідженню В. І. Пила з 1991 року здійснював в напрямках:

1. Розробка соціальних паспортів адміністративних областей як основи соціального планування їх економічного розвитку;
2. Визначення рівня соціальних стандартів і норм у створенні об'єктів соціально-побутової і культурної інфраструктури;
3. Створення Спеціальних (вільних) економічних зон (СЕ(В)З) і Територій пріоритетного розвитку (ТПР);
4. Сучасна регіональна політика і транскордонне співробітництво;
5. Регулювання правовідносин у сфері державних закупівель в ЄС та Україні.

© В.В. Столярова, 2021

Ці напрями досліджень стали професійним продовженням науково-методичних розробок Економічного науково-дослідного інституту Держплану України, керівником та одним з відповідальних виконавців яких був Василь Іванович Пила:

– Методические указания к составлению плана комплексного экономического и социального развития области, 1982 [1];

– Методические указания к разработке плана комплексного экономического и социального развития административного района и города, 1982 [2];

– Методичні рекомендації Мінекономіки України по розробці основних показників програми соціально-економічного розвитку регіону, 1997 [3];

– Методичні рекомендації з розробки програми соціально-економічного розвитку регіону, 1997 [4];

– Методичні рекомендації з розробки програм соціально-економічного і культурного розвитку міста та адміністративного району, 1999 [5].

Ювіляр разом з соратниками і учнями комплексність програм і планів територій обґрунтував як єдине ціле соціальних і економічних аспектів розвитку його населення. Разом з проникливим аналітиком, д.е.н, проф. Оленою Сергіївною Чмир він також створив науково-методичні основи формування і аналізу діяльності СЕ(В)З і ТПР в Україні, які узагальнено викладені в наступних публікаціях:

– Спеціальні (вільні) економічні зони: теорія та практика: навчальний посібник, 1998 [6];

– Особливі територіально-господарські утворення: СЕЗ і ТПР: навчальний посібник, 2000 [7];

– Вітчизняна практика та світовий досвід СЕЗ і ТПР: колективна монографія, 2013 [8].

Накопичений багаторічний досвід роботи в Економічному науково-дослідному інституті Держплану (Мінекономіки) України (1970–2009 рр.) на посадах завідувача відділу проблем територіального планування та відділу проблем регіональної економіки, вченого секретаря інституту, заступника директора з наукової роботи, який був закріплений в Міжрегіональній академії управління персоналом на посаді директора Інституту міжнародної економіки та інформаційних технологій ім. Святої Великої княгині Ольги, став основою становлення системи стратегічного планування соціально-економічного розвитку Хмельниччини.

Науково-методичні нароби і стратегічна далекоглядність В. І. Пили завжди були пов'язані з соціальним плануванням, з вико-

ристанням методологічних положень Концепції людського розвитку як органічної складової Концепції сталого розвитку – втілення майбутнього цивілізаційного прогресу унітарної держави з бюджетним федералізмом.

Актуальність теми дослідження. *Предметом мемуарно-аналітичного дослідження* статті було визначено науково-методичне забезпечення людиноцентриського підходу до планування соціально-економічного розвитку Хмельниччини. *Об'єктом дослідження* розглядалися процеси та процедури формування Регіональної програми людського розвитку Хмельницької області як бази розробки Програми соціально-економічного розвитку.

Мета дослідження – на базі використання Національних методик виміру Індексу регіонального людського розвитку (ІРЛР) 2001 та 2012 років розкриття досвіду розробки першої на Україні Регіональної програми людського розвитку адміністративної області (на прикладі Хмельниччини) як стрижня соціально-економічного розвитку, який передбачався Регіональними стратегіями розвитку на періоди до 2020, 2027 і 2030 років.

В Україні в 2001 році була розроблена Національна методика виміру Індексу регіонального людського розвитку (ІРЛР), яка передбачала визначення узагальнюючими 92 індикатора 9-ти основних аспектів регіонального людського розвитку на рівні адміністративних областей і республіці загалом:

- 1) демографічний розвиток регіонів (8 індикаторів).
- 2) розвиток регіональних ринків праці (9 індикаторів).
- 3) матеріальний добробут населення регіонів (12 індикаторів).
- 4) умови проживання населення регіонів (20 індикаторів).
- 5) освіта населення регіонів (8 індикаторів).
- 6) стан і охорона здоров'я населення регіонів (10 індикаторів).
- 7) соціальне середовище регіонів (11 індикаторів).
- 8) екологічна ситуація регіонів (6 індикаторів).
- 9) фінансування людського розвитку у регіонах (8 індикаторів).

Згідно цієї методики, починаючи з даних 1999 року, Державний комітет статистики України почав видавати щорічний статистико-аналітичний бюлетень «Регіональний людський розвиток», в якому наводилися результати рейтингової оцінки адміністративних областей за вказаними аспектами.

На протязі 13-ти років статистичних спостережень рівня і динаміки регіонального людського розвитку в Україні (1999–2012 рр.) перші місця упевнено займали м. Київ і м. Севастополь, Харківська, Полтавська і Київська області. Останні місця рейтингової оцінки ІРЛР посідали Донецька, Луганська і Житомирська адміністративні області. Але конструктивних державних рішень щодо зміни негативних тенденцій ІРЛР в останніх 3-х областях на позитивну не було прийнято ні на національному, ні на локальних рівнях державного регулювання національної економіки. Вітчизняна економічна наука ігнорувалась, ініціативні наукові нароби не підтримувались.

Сталі наукові колективи інститутів економічного профілю були ліквідовані: ЕНДІ Держплану України, Ради з вивчення продуктивних сил (РВПС) України та Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України, а також Українського університету фінансів і міжнародної торгівлі Мінфіну і МОН України. Рекомендації професійних корінних українських вчених-економістів і гуманітаріїв стосовно соціалізації державотворення центральними органами виконавчої та законодавчої влади не враховувались. Перевага надавалась заморським консультантам і експертам та вітчизняним пожирачам фінансових грантів технічної допомоги.

Практично в кожному щорічному статистичному бюлетені **«Регіональний людський розвиток»** наголошувалось, що доцільним стає орієнтація стратегічного планування соціально-економічного розвитку кожного регіону та держави в цілому на **Людину**, визнання **Людей** епіцентром цивілізаційного прогресу. **Людський розвиток** в Україні ставав не лише ключовою метою, а й найбільш важливим детермінантом і чинником стійкого розвитку регіонів та держави в цілому.

У зв'язку з цим, органам Центральної і Регіональної влади необхідно було б, з одного боку, «більшу увагу зосереджувати за заохоченні **Людей** до **їхнього** особистого розвитку, посилення **їхньої** ролі у суспільстві та розширенню **їхніх** можливостей щодо вибору свого майбутнього.

З іншого боку, органам державної влади різних рівнів адміністративно-територіального устрою України необхідно постійно дбати, щоб **Люди** брали на себе відповідальність як за свій вибір, так і за його практичну реалізацію [9, с.168].

У 2012 році в Україні була розроблена нова Національна методика виміру ІРЛР, яка включала 33 індикатори, в тому числі

22 індикатора – стимуляторів розвитку, 11 індикаторів – дестимуляторів розвитку наступних 6-ти блок-аспектів:

1) відтворення населення(5 індикаторів, у тому числі 1 дестимулятор);

2) соціальне становище(5 індикаторів — дестимуляторів розвитку);

3) комфортне життя(6 індикаторів — стимуляторів розвитку);

4) добробут(5 індикаторів, у тому числі 1 дестимулятор розвитку);

5) гідна праця (6 індикаторів, у тому числі 3 дестимулятори);

6) освіта (5 індикаторів — стимуляторів розвитку).

Відповідно до цієї методики статистичні дані ІРЛР областей були приведені в єдину метрологію, починаючи з 2004 року. Це було здійснено після приєднання України у 2003 році до імплементації та локалізації на рівень республіки та адміністративних областей глобальних 7-ми Цілей Розвитку Тисячоліття (ЦРТ) з 15-ма завданнями і 33-ма індикаторами:

1) подолання бідності (3 завдання, 5 індикаторів).

2) забезпечення якісної освіти впродовж життя (2 завдання, 6 індикаторів).

3) забезпечення гендерної рівності (2 завдання, 4 індикатора).

4) зменшення дитячої смертності (1 завдання, 2 індикатора).

5) поліпшення здоров'я матерів (1 завдання, 2 індикатора).

6) обмеження поширення ВІЛ-інфекції/СНІДу та туберкульозу і започаткування тенденцій до скорочення їх масштабів (2 завдання, 6 індикаторів).

7) сталий розвиток довкілля (4 завдання, 8 індикаторів).

В аналітичних матеріалах Хмельницької ОДА щодо Стратегії регіонального розвитку на 2011–2020 рр., яка розроблялась на грантових фінансових умовах ГО «Інститут громадянського суспільства» у 2010–2011 рр., наголошувалось, що загальним інтегрованим якісним показником розвитку області стане зростання Індексу регіонального людського розвитку(ІРЛР) і серед групи сусідів-областей та областей Краю, до яких належить Хмельниччина (**Подільський край у складі Хмельницької, Вінницької та Тернопільської областей**), її рейтинг у 2020 році буде не нижчий 2-го місця (див. таблицю).

Територіальний розподіл України на 9 країв було запропоновано д.е.н., проф. В. К. Черняком, які представлені в його монографії «Актуалітети політики розвитку» [10].

Стратегічні індикатори розвитку Хмельницької області у порівнянні зі Львівською та Чернівецькою областями на період до 2020 року

№ з/п	Показник	Україна				Львівська обл.				Хмельницька обл.				Чернівецька обл.			
		2012	2013	2016	2020	2012	2013	2016	2020	2012	2013	2016	2020	2012	2013	2016	2020
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
1.	Валовий регіональний продукт (у фактичних цінах) у розрахунку на одну особу (грн)	32002	н/д	43395	57238	24387	н/д	33501	45332	19920	н/д	27339	37033	14529	н/д	21654	30451
2.	Навний дохід у розрахунку на одну особу (грн)	н/д	25206	28129	39381	н/д	21992	24233	31215	н/д	21591	24278	31597	н/д	18108	21254	27926
3.	Обсяг прямих іноземних інвестицій у розрахунку на одну особу (дол. США)	н/д	1284	1350	1750	н/д	677	743	963	н/д	173	189	350	н/д	77	79	96
4.	Експорт товарів у розрахунку на одну особу (дол. США)	н/д	1392	1711	2173	н/д	508	623	785	н/д	374	411	448	н/д	138	176	239
5.	Кількість малих підприємств у розрахунку на 10 тис. наявного населення (одиноць)	76	н/д	85	93	64	н/д	85	92	47	н/д	57	69	42	н/д	61	73
6.	Кількість середніх підприємств у розрахунку на 10 тис. наявного населення (одиноць)	4	н/д	5	8	4	н/д	5	7	3	н/д	4	6	2	н/д	3	5
7.	Обсяг реалізованої інноваційної продукції (відсоток загального обсягу реалізованої промислової продукції)	3,3	н/д	5,4	7	2,1	н/д	2,5	3,7	2,3	н/д	3	4,1	3,5	н/д	6	9,3
8.	Щільність автомобільних доріг загального користування з твердим покриттям державного та місцевого значення вищої категорії (I та II категорії) (кілометрів доріг на 1 тис. кв. кілометрів території)	26,2	н/д	27,5	29	48	н/д	48,9	49,7	23,3	н/д	24,4	25,8	29,7	н/д	30,6	31,9
9.	Середньомісячна заробітна плата (номінальна) (гривень)	н/д	3265	4121	5514	н/д	2789	3677	4912	н/д	2641	3529	4578	н/д	2484	3428	4634
10.	Загальний коефіцієнт вібуття сільського населення (на 1 тис. наявного сільського населення) (промиле)	н/д	13,6	12,5	9	н/д	9,6	9,2	8,1	н/д	16,6	15,6	13,5	н/д	9,4	8	8

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
11.	Забезпеченість населення лікарями всіх спеціальностей (на 10 тис. наявного населення на кінець року) (лікарів)	47,9	н/д	51,2	53,4	57,4	н/д	60,3	61,5	41,9	н/д	43,2	45,6	63,5	н/д	64,8	65,6
12.	Рівень обладнання загальної площі житлового фонду водопроводом у міській місцевості (відсотків)	78,5	н/д	79,4	81,5	87,7	н/д	88,4	89,5	72,8	н/д	71,5	72,9	62,5	н/д	59,1	60,7
13.	Рівень обладнання загальної площі житлового фонду водопроводом у сільській місцевості (відсотків)	30,3	н/д	30,4	31,7	33,7	н/д	32,1	33,5	10,8	н/д	11,5	12,9	29,2	н/д	28,4	29,8
14.	Рівень смертності на 1 тис. населення (промиле)	н/д	14,6	14,2	13,4	н/д	12,4	12,1	11,7	н/д	15,7	15,1	14,3	н/д	12,7	11,8	11,4
15.	Демографічне навантаження на 1 тис. осіб постійного населення віком 16–59 років (міська місцевість) (промиле)	546	н/д	515,7	503,4	527	н/д	499	484	508	н/д	479,7	468,9	498	н/д	471,7	457,9
16.	Демографічне навантаження на 1 тис. осіб постійного населення віком 16–59 років (сільська місцевість) (промиле)	679	н/д	626,7	586,7	633	н/д	586,7	546,7	796	н/д	733,3	678,8	655	н/д	608,3	572,6
17.	Охоплення дітей дошкільними навчальними закладами (міська місцевість) (відсотків)	69	н/д	71	74	63	н/д	70	76	76	н/д	77	80	80	н/д	81	87
18.	Охоплення дітей дошкільними навчальними закладами (сільська місцевість) (відсотків)	38	н/д	43	49	23	н/д	28	36	48	н/д	51	53	44	н/д	51	58
19.	Питома вага утилізованих відходів (відсотків загальної кількості утворених відходів)	31,8	н/д	43,3	50,8	5,1	н/д	10	16,3	35,8	н/д	20,7	33,2	21,4	н/д	29,6	33,6
20.	Рівень безробіття за методологією Міжнародної організації праці (відсотків)	н/д	7,2	7,1	6,8	н/д	7,1	7	6,8	н/д	8	7,8	7,4	н/д	7,4	7,2	7
21.	Площа земель природно-заповідного фонду (тис. га)	3655,5	н/д	6733	9095,1	146,8	н/д	312,2	425,7	306,5	н/д	431,2	587,9	103,6	н/д	178,1	218,6
22.	Питома вага площі природно-заповідного фонду до площі адміністративного територіальної одиниці, %	6,1	н/д	11	15	6,7	н/д	14,3	19,5	14,9	н/д	20,9	28,5	12,8	н/д	22	27

Але досягти цього рейтингу до 2020 р. виявилось дуже складно: Хмельницька область серед 22-х адміністративних областей України (без Луганської і Донецької областей) за індексом ІРЛР у 2014 році займала 18-е місце (Тернопільська область – 8-ме місце; Вінницька область – 17-те місце), а у 2015 році – 19 місце (Тернопільська область – 7-ме місце; Вінницька область – 15-те місце). Натомість, такі сусідні по Західній Україні області як Львівська та Чернівецька за ІРЛР займали серед решти областей у 2014 році відповідно 2-е і 4-е місця, а у 2015 році – 2-е і 3-е місця.

Можна з певністю стверджувати, що у великій мірі це залежало від професіонального рівня та кваліфікації кадрів обласних державних адміністрацій (ОДА) і обласних рад, які забезпечують відповідний рівень планово-аналітичної та фінансово-бюджетної роботи за участю національних і регіональних науково-освітніх установ, а також представників бізнесу і громадськості. Зосередження таких кадрів доцільно здійснювати у нових центрах адміністративно-територіального поділу України, які виникатимуть природно. Ще у 1992 році Хмельницька обласна рада створила Хмельницький університет управління та права.

У 2005–2006 рр. Луганська і Донецька області на Сході України та Львівська область на Заході країни першими серед решти адміністративних областей підготували Аналітичні доповіді «Локалізація Цілей Розвитку Тисячоліття в області» (так звані **пілотні проєкти "Луганщина-ЦРТ", "Донецчина-ЦРТ" та "Львівщина-ЦРТ"**).

У 2010–2012 рр. локалізація Цілей Розвитку Тисячоліття (ЦРТ) була здійснена також в АР Крим та Чернівецькій області.

У Стратегії регіонального людського розвитку Хмельницької області до 2020 року, яка була затверджена рішенням Обласної ради 18 травня 2011 р., за результатами SWOT-аналізу було виявлено таку слабку сторону Хмельниччини, як **«переважна незалученість місцевих наукових кадрів та дослідницької бази до економічного розвитку області, відірваність науки від виробництва»** [11, с. 129]. У цій Стратегії, яка розроблялась у 2010–2011 рр., нажаль, немає жодної згадки про ЦРТ, не кажучи вже щодо передбачення їх узгодженості зі стратегічними і операційними цілями.

Головною причиною цього можна вважати відсутність залучення компетентних вітчизняних консультантів і експертів щодо творчого вирішення і використання людиноцентричного підходу до стратегічного планування соціально-економічного розвитку Хмельниччини.

Постановка проблеми і шляхи її вирішення. Початковим етапом освоєння стратегічного планування в Хмельницькій ОДА стало прийняття обласної Радою у 2005 році Стратегії економічного і соціального розвитку Хмельницької області на 2004-2015 роки. Наступним етапом стала розробка створених Облдержадміністрацією Керівним комітетом і Робочою групою Стратегії регіонального розвитку Хмельницької області на період до 2020 року за фінансовою допомогою та технічного сприяння з боку проєкту ЄС "Підтримка сталого регіонального розвитку" (з листопада 2010 по липень 2011 рр.).

Поштовхом для вдосконалення стратегічного планування розвитку Хмельниччини стало затвердження 1 червня 2016 р. діючим на той час головою ОДА Олександром Олександровичем Корнійчуком під його особистим керівництвом Робочої групи облдержадміністрації з впровадження системи Прогнозування-Програмування-Бюджетування (ППБ) в діяльності Хмельницької ОДА (у складі 33-х осіб).

В першу чергу до складу Робочої групи керівництво ОДА рекомендувало ініціатора побудови режиму сталого/зрівноваженого інноваційно-гуманітарного, а не ресурсно-індустріального розвитку сільських громад в Україні Наталію Володимирівну Гнатюк з с. Гриців Шепетівського району. З одного боку, її діяльність є альтернативою створення ОТГ, а з іншого боку – одним із принципово нових напрямків побудови Стратегій їх розвитку.

Вченим секретарем робочої групи за рекомендацією В. І. Пили був призначений В. Ф. Столяров, з яким він співпрацював в Економічному науково-дослідному інституті Держплану України (Мінекономіки України) з 1972 по 1994 роки, в Центрі розвитку і реконструкції економіки України при Кабінеті Міністрів України (В. С. Найденов, В. П. Кузьменко, 1995-1996 рр.), Науково-дослідному фінансовому інституті при Мінфіні України (Г. О. П'ятченко, 1997-2004 рр.). Після закінчення аспірантури стаціонару ЕНДІ в 1975 році, В. Ф. Столяров пройшов шлях від завсектором, заввідділом, заступника директора з наукової роботи до директора інституту. Він був ініціатором пошукових досліджень та керівником науково-методичного забезпечення економіко-господарських експериментів в плановому народному господарстві України.

Серед членів Робочої групи: заступники голови ОДА, керівники профільних департаментів, вчені-фахівці з проблем ППБ, серед яких перший проректор Хмельницького національного універ-

ситету, член-кор. НАН України, д.е.н., проф. М. П. Войнаренко; завідувач кафедри статистики Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, д.е.н., проф. Р. О. Кулинич; завідувач кафедри менеджменту Бердянського університету менеджменту і бізнесу, д.е.н., проф. В. Ф. Столяров та доценти кафедри фінансів, к.е.н В. В. Островецький та к.е.н. О. В. Шинкарук; к.е.н. С. В. Кукарцева (Інститут природної економіки ім. В. І. Вернадського); **доктор філософії в галузі економіки В. В. Столярова (Інститут фізичної економіки ім. С. А. Подолинського)**; аспіранти і здобувачі Т. В. Овчаренко (Міністерство фінансів України), Є. І. Пшеничний (Міністерство економічного розвитку України), О. І. Кушлак (Буковинський університет), Д. М. Артеменко (Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана).

До повноважень Робочої групи, як і на минулих етапах становлення стратегічного планування в ОДА, були віднесені аналіз поточної ситуації та з'ясування методичного забезпечення розробки планів соціально-економічного розвитку Хмельниччини у 2010–2016 рр., а також висунення та обговорення пропозицій на перспективу, напрацювання прогностичних матеріалів, вироблення бачення, стратегічних і операційних цілей, завдань та заходів стратегічного розвитку Хмельниччини [12; 13].

Робочій групі були поставлені завдання на протязі 3–4-х місяців проаналізувати стан справ зі стратегічним плануванням в Хмельницькій ОДА і обґрунтувати творчий прорив в підготовці відповідного науково-методичного, аналітико-прикладного та інформаційно-статичного забезпечення для впровадження системи ППБ.

По-перше, щодо уточнення діючої Стратегії регіонального розвитку Хмельницької області на період до 2020 року та підготовки проекту Плану заходів на 2018–2020 роки щодо її реалізації **(в контексті оцінки стану досягнення Цілей Розвитку Тисячоліття, локалізованих на рівень області)**.

По-друге, щодо розробки Регіональної стратегії розвитку області на період до 2030 року та Планів заходів за етапами її реалізації на 2021–2023 рр., 2024–2027 рр., 2028–2030 рр. **(в контексті реалізації національних завдань Цілей Сталого Розвитку на період до 2030 року, локалізованих на рівень області)**.

При цьому, критеріями визначення стратегічних і операційних цілей регіонального розвитку та планових заходів по їх досягненню повинні були стати:

– узгодженість Цілей регіонального розвитку Хмельниччини з Цілями Сталого Розвитку України на період до 2030 року як еволюційного продовження реалізації Цілей Розвитку Тисячоліття на період до 2015 року;

– зростання Індексу регіонального людського розвитку як виміру покращення рівня та якості життя населення Хмельницької області;

– порівняльний аналіз рейтингових оцінок ІРЛР Хмельницької області з Львівською та Чернівецькою областями, які займали перші місця, а також з Тернопільською та Вінницькою областями як сусідами в Подільському краї;

– апробація науково-методичних розробок Робочої групи при уточненні Стратегії регіонального розвитку Хмельницької області на період до 2020 року та при розробці Плану заходів на 2018–2020 роки з її реалізації;

– уточнення структури, функцій і повноважень Хмельницької ОДА в умовах реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади, які усунуть дублювання з функціями та повноваженнями органів місцевого самоврядування, а здійснення тільки адміністративного контролю за їх діяльністю.

Виклад основних результатів дослідження. Робоча група вперше в Україні розробила Регіональну програму людського розвитку Хмельниччини на період до 2020 року (у формі науково-аналітичної доповіді), підпрограмами якої були визначені національні завдання глобальних 7 Цілей Розвитку Тисячоліття (ЦРТ). По кожній Цілі було визначено стан її досягнення в області, проблеми і рекомендації по досягненню.

У Регіональній програмі людського розвитку Хмельниччини на період до 2020 року були представлені результати порівняльної та прогнозної оцінки регіонального людського розвитку: Хмельницької, Чернівецької, Чернігівської, Львівської, Вінницької і Тернопільської областей.

Результати прогнозних розрахунків ІРЛР Хмельниччини на період до 2020 року, які були здійснені д.е.н., професором Романом Омеляновичем Кулиничем, дозволили визначити стратегічні цілі розвитку, виходячи з оцінок тенденцій 33-х показників-індикаторів 6-ти блок-аспектів ІРЛР.

Прогнозні розрахунки ІРЛР Хмельницької області на 2016–2020 рр. засвідчили на необхідність приділення першочергової

уваги прогностичній динаміці наступних семи показників-індикаторів з тридцяти трьох [14; 15]:

1) коефіцієнта злочинності (кількість зареєстрованих злочинів на 100 тис. населення);

2) забезпеченості житлом у містах (загальна площа у розрахунку на 1 особу), м²;

3) інтегрального показника стану навколишнього середовища;

4) питомої ваги домогосподарств, які робили заощадження, або купували нерухомість (ОУЖД), %;

5) рівня зайнятості населення (частка зайнятих серед населення 18–65 років), %;

6) частки працівників, які працюють в умовах, що не відповідають санітарно-гігієнічним нормам, %;

7) рівня охоплення соціальним страхуванням (частка застрахованих осіб у зайнятому населенні), %.

Обґрунтування соціально необхідного рівня наведених показників-індикаторів кожного прогностичного року ставало наступним етапом формування Регіональної стратегії Хмельницької області щодо визначення їх динаміки вже як **стратегічних індикаторів**. На відміну від визначення стратегічних пріоритетів розвитку Хмельниччини на підставі SWOT-аналізу у 2010-2011 рр., вироблення стратегічних і оперативних цілей, завдань та заходів, **наведені сім стратегічних індикаторів розглядалися як стратегічні пріоритети** для уточнення Регіональної стратегії розвитку Хмельниччини на період до 2020 року та нових Регіональних стратегій розвитку на періоди до 2027 та 2030 рр.

Людиноцентристський підхід до стратегічного планування соціально-економічного розвитку Хмельниччини базується на концептуальному положенні про те, що його організаційно-економічна сутність визначена як планово-прогнозна діяльність регіональних і місцевих органів влади щодо змін негативних тенденцій показників-індикаторів ІРЛР на позитивні шляхом обґрунтування **стратегічних пріоритетів** і практичного впровадження відповідних заходів по їх досягненню.

На підставі прогностичних розрахунків ІРЛР Хмельниччини на 2016–2020 рр. були збережені 4 діючі (в уточненій редакції) і рекомендовані дві нові стратегічні цілі для області до 2020 року.

Перша нова стратегічна ціль — «Підвищення рівня та якості життя населення області», операційними цілями якої були визначені 7 національних Цілей Розвитку Тисячоліття:

1. «Подолання бідності»;
2. «Забезпечення якісної освіти впродовж життя»;
3. «Забезпечення гендерної рівності»;
4. «Зменшення дитячої смертності»;
5. «Поліпшення здоров'я матерів»;
6. «Обмеження поширення ВІЛ-інфекції/СНІД та туберкульозу і започаткування тенденції до скорочення їх масштабів»;
7. «Сталий розвиток довкілля».

Була складена Матриця національних та цільових індикаторів ЦРТ на період до 2015 року для Хмельницької і Чернівецької областей порівняно з даними для України в цілому. Отримані відхилення були використані для уточнення Регіональної стратегії розвитку Хмельниччини на період до 2020 року та для розробки Плану заходів з їх реалізації на 2018–2020 рр.

Друга нова стратегічна ціль – «Удосконалення системи стратегічного планування регіонального розвитку на рівні області» з операційним цілями:

1. Впровадження механізму державного регулювання регіонального людського розвитку.

2. Інституційне забезпечення регіонального розвитку на рівні області (на виконання п. 17 постанови Кабінету Міністрів України від 07 жовтня 2015 р. № 821, [16; 17]).

3. Створення Центру сталого розвитку як наукового підрозділу Хмельницького університету управління та права (на прикладі Центру сталого розвитку Ужгородського національного університету).

4. Проведення Регіональних консультацій в адміністративних районах області щодо адаптації і локалізації 17 Цілей Сталого Розвитку до національних завдань і підготовка відповідної науково-аналітичної доповіді.

5. Оцінка результативності та ефективності реалізації 58-ми Цільових програм, що знаходяться на контролі Облради, та визначення пріоритетних регіональних комплексних програм, до яких необхідно внести зміни щодо імплементації завдань та індикаторів досягнення областю Цілей Розвитку Тисячоліття на період до 2020 року.

6. Розробка Програми сталого (еколого-соціально-економічного) розвитку Хмельницької області на період до 2020 року, виходячи з завдань та індикаторів покращення Індексу регіонального людського розвитку.

7. Розробка Стратегії сталого (еколого-соціально-економічного) розвитку Хмельницької області на періоди до 2027 року та до 2030 року і Плану заходів з їх реалізації на 2021–2023 рр., 2024–2027 рр., 2028–2030 рр.

Збережені 4 стратегічні цілі в Стратегії регіонального розвитку Хмельниччини на період до 2020 року були представлені в наступній редакції:

Стратегічна ціль 3 – Підвищення рівня конкурентоспроможності області (нова редакція стратегічної цілі № 1 Стратегії регіонального розвитку Хмельницької області на період до 2020 року, яка була розроблена в 2010–2011 роках) зі збереженням минулої редакції операційних цілей.

Стратегічна ціль 4 – Забезпечення росту регіонального потенціалу (вирішення наскрізних проблем) з уточненням минулої редакції операційних цілей, виходячи зі стану їх досягнення у 2011–2016 роках згідно з Планами заходів з їх реалізації на 2011–2014 роки та на 2015–2017 роки.

Стратегічна ціль 5 – Розвиток сільських територій та територій навколо міст регіону (збереження минулої редакції цілі 3 Стратегії регіонального розвитку Хмельницької області на період до 2020 року) з уточненням редакції операційних цілей відповідно до складових цілі № 1 Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року.

Стратегічна ціль 6 – Реалізація туристичного потенціалу регіону (збереження редакції цілі 2 Стратегії регіонального розвитку Хмельницької області на період до 2020 року) з уточненням редакції операційних цілей, виходячи зі стану їх досягнення у 2011–2016 роках згідно Планів заходів з їх реалізації на 2011–2014 роки та на 2015–2017 роки.

Нові перші дві стратегічні цілі уточненої Стратегії регіонального розвитку Хмельницької області на період до 2020 року – це передмова обґрунтування стратегічних і операційних цілей регіону на періоди до 2027 та до 2030 років.

Втіленням їх в життя планувалось суттєво відрізнити діяльність Хмельницької ОДА та Хмельницької Облради від діяльності місцевих державних адміністрацій і місцевих рад інших областей. Це стало б запорукою зростання серед населення Хмельниччини, насамперед, перед молоддю та громадськими організаціями, авторитету керівників об'єднаних територіальних громад, районів та області як соціальних лідерів Подільського краю.

У зв'язку з цим доречним виявилось порівняння уточнених стратегічних цілей розвитку Хмельницької області на період до 2020 року з уточненими індикаторами і стратегічними цілями розвитку Львівської та Чернівецької областей на період до 2020 року, які за Індексом регіонального людського розвитку в останні роки займали перші місця в рейтинговій оцінці усіх областей України.

Проект Плану заходів на 2018–2020 рр. з реалізації уточненої Стратегії регіонального розвитку Хмельницької області на період до 2020 року включав 6 Програм, які за назвами співпадали з назвами 6-ти стратегічних цілей розвитку.

Робочою групою Хмельницької ОДА з впровадження системи ППБ в діяльність облдержадміністрації була рекомендована типова структура цих Програм: **«Напрями Програми»**; **«Проектні ідеї»**; **«Масштаби впливу ідеї»**; **«Терміни виконання»**; **«Засоби реалізації»**; **«Орієнтовний фінплан»**; **«Умови і ризики»**; **«Основні ризики здійснення»**; **«Очікувані результати»**; **«Показники-індикатори моніторингу»** [15, с. 11].

Регіональна програма людського розвитку Хмельницької області на 2016–2020 рр. крім локальних завдань досягнення 7 ЦРТ на національному рівні включала додатково підпрограми «Охорона здоров'я», «Культура і мистецтво», «Фізична культура і спорт». Паспорт цих підпрограм структурно включав 9 розділів [18]:

1. Місія підпрограми в досягненні Цілей Розвитку Тисячоліття (ЦРТ) та Цілей Сталого Розвитку (ЦСР) на період до 2020 року. Призначення підпрограми у структурі Регіональної програми людського розвитку Хмельниччини на 2016–2020 рр.

2. Система показників оцінки, прогнозування і планування людського розвитку в області.

3. Стратегічні індикатори Регіонального людського розвитку в області майбутніх років.

4. Соціальні нормативи України, стандарти та еталони країн-членів ЄС.

5. Матеріально-технічна база людського розвитку в області.

5.1. Діюча МТ база: перелік об'єктів, місце розташування, стан фізичного та морального зносу, укомплектованість фахівцями, наявність фінансування.

5.2. Потреба в модернізації діючих об'єктів та створення нових:

- наявність та необхідність розробки проєкту;
- поточний та капітальний ремонт;

– реконструкція зі збереженням або з розширенням потенціалу;

– нове створення або нове будівництво;

– оснащення обладнанням, засобами зв'язку, комп'ютерною технікою, Інтернет;

– реставрація пам'яток культури, історії та архітектури;

– підготовка і перепідготовка кадрів.

6. Доцільні джерела та прогнозні обсяги фінансування:

– місцевий бюджет;

– державний бюджет;

– спільне фінансування з державного та місцевого бюджетів;

– державно-приватне партнерство;

– секторальна бюджетна допомога ЄС;

– міжнародна технічна допомога на місцевий розвиток;

– прями іноземні інвестиції;

– кредити і гранти;

– благодійні фонди та спонсорська допомога;

– соціальні облигації.

7. Перелік обласних цільових, комплексних, інвестиційних програм і проєктів, до яких необхідно внести зміни щодо імплементації місцевих завдань та індикаторів досягнення ЦРТ та ЦСР: назва програми, термін дії, документ затвердження, завдання та індикатори.

8. Заходи щодо зменшення негативного впливу подій і обставин та збільшення позитивного впливу місцевої адміністрації на людський розвиток.

9. Відповідальні виконавці по роках.

Діяльність робочої групи забезпечила своєчасне виконання Хмельницькою ОДА наступних постанов Уряду:

– від 7 жовтня 2015 р. № 821 «Деякі питання реалізації у 2015–2017 роках Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року» (п. 13 – Розроблення та подання на розгляд Уряду проєктів актів Кабінету Міністрів України щодо порядку та методики обрахування Індексу конкурентоспроможності регіону та Індексу регіонального людського розвитку та розрахунку їх прогнозних значень на період до 2020 року. – Джерела фінансування: бюджетні призначення Головних розпорядників коштів, установлені у Законі про Державний бюджет, міжнародна технічна допомога. Відповідальні за виконання – Мінрегіон, інші ЦОВВ, обласні держадміністрації. Строк виконання – до 1 жовтня 2016 р.) [16];

– від 11 листопада 2015 р. № 932 *«Про затвердження Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів»* (п. 11 - Розроблення проєкту Плану заходів на наступний етап періоду дії регіональної стратегії починається не пізніше, ніж за 15 місяців до завершення першого етапу, який для Хмельницької області визначений 2017 роком. Тобто, розроблення проєкту Плану заходів на 2018–2020 роки з реалізації Стратегії регіонального розвитку Хмельницької області на період до 2020 року повинен був розпочатися з 1 жовтня 2016 року) [17].

Таким чином, вирішення проблеми вдосконалення системи стратегічного планування Хмельниччини обґрунтовано Робочою групою з впровадження системи ППБ в діяльності Хмельницької облдержадміністрації наступними шляхами:

– *були розраховані прогностичні значення за 6-ти блоками та 33-м показникам Індексу регіонального людського розвитку Хмельницької області по роках на період 2017-2020 роки, виходячи з національних завдань досягнення Цілей Розвитку Тисячоліття, локалізованих на рівень області* (що забезпечило виконання п. 13 Постанови Кабінету Міністрів України від 7 жовтня 2015 р. № 821 [16]);

– *був розроблений базовий варіант проєкту Регіональної програми людського розвитку Хмельницької області на 2017–2020 роки, який на початку жовтня 2016 року був представлений голові ОДА та його заступникам і штатним радникам для ознайомлення* (що забезпечило виконання п. 11 Постанови Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2015 р. № 932 [17]);

– *була розроблена система узгодженості завдань та індикаторів Цілей Розвитку Тисячоліття з показниками блоків аспектів регіонального людського розвитку.*

Тобто, у Голови Хмельницької ОДА О. О. Корнійчука були наявні підстави і він виступив з ініціативою перед Адміністрацією Президента України, Кабінетом Міністрів України і Міністерством регіонального розвитку України прийняття відповідних розпоряджень, постанов і наказів щодо впровадження у Хмельницькій області пілотного проєкту з проведення експерименту «Державне регулювання регіонального людського розвитку на рівні адміністративної області» (по аналогії з проведеним в період з 1 квітня 2001 р. по 01 квітня 2005 р. державно-правового експерименту розвитку

місцевого самоврядування в місті Ірпінь. Селищах Буча, Ворзель, Гостомель, Коцюбинське Київської області).

Детальний розгляд і обговорення базового варіанту проекту Регіональної програми людського розвитку Хмельниччини на період до 2020 року було намічено здійснити на семінарах в листопаді та грудні 2016 року. Але семінари не відбулися в зв'язку з недостатнім усвідомленням актуальності запровадження системи ППБ людського розвитку в Хмельницькій області, насамперед, штатними радниками голови ОДА, які виявилися не достатньо професійно підготовленими і не бажали втрачати свою "цінність".

Фахівці Хмельницької ОДА соціально-економічного профілю занадто були перевантажені офісною біганиною і не мали службового часу щодо усвідомлення життєвої необхідності виміру, прогнозування, планування та бюджетування людського розвитку в області. Підвищити їх усвідомленість не вдалося.

Крім того, поточні справи керівництва Хмельницької ОДА та Хмельницької Облради, насамперед, з розробкою та розглядом проектів Плану соціально-економічного розвитку Хмельницької області на 2017 рік та Місцевих бюджетів на 2017 рік (в діючій методології, яка не була орієнтована на людський розвиток), розв'язання проблем з освоєнням ОТГ області бюджетних коштів, а також підготовка Хмельниччини до роботи у зимових умовах відсторонили проведення навчань і виконання намічених заходів вдосконалення стратегічного планування вже на 2017 рік.

У зв'язку з цим не випадковими стали висновки в проекті "Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 рр." такого проблемного питання реалізації Регіональних стратегій розвитку адміністративних областей на період до 2020 року, як **"недостатній рівень кваліфікації розробників проектів розвитку та неспроможність переможців тендерів забезпечити реалізацію проектів на якісному рівні"** [24, с.44].

В проекті Стратегії на період до 2027 року відмічена також неспроможність авторів проектних ідей (як фізичних осіб, так і органів місцевого самоврядування) розробляти проекти за встановленими формами (насамперед, обґрунтовувати фінансові витрати).

Робочою групою з впровадження системи ППБ в діяльність Хмельницької ОДА рекомендувала Департаменту освіти ввести практику затвердження тем курсових робіт і магістерських дипломів ЗВО, виходячи із завдань підвищення планово-аналітичної і прогнозно-фінансової роботи службовців районних і обласних

державних адміністрацій та депутатів районних і обласної ради з проблем людського розвитку в області.

ГО «Інститут громадянського суспільства», який на грантових фінансових умовах монопольно виконує величезну роботу щодо агітаційної, просвітницької та законотворчої діяльності з реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади, за ознаками «наявність та узгодженість спільних інтересів суміжних рівнів управління» та «щільність розміщення створених ОТГ на території району» визначив 7 типів адміністративних районів, в яких утворені ОТГ з варіантами міжбюджетних відносин щодо освоєння ними субвенцій на освіту, охорону здоров'я та соціальний захист населення [19].

Експериментальне відпрацювання цих варіантів в процесі реалізації пілотного проекту в Хмельницькій області дозволило б визначити межі тих бюджетних повноважень усіх обласних державних адміністрацій нашої держави, які необхідно переглянути та уточнити з врахуванням положень попередньо прийнятих та діючих на той час Законів України: «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР, «Про місцеві державні адміністрації» від 09.04.1999 р. № 586-XIV, «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» від 05.10.2000 р. № 2017-III.

Основною метою проведення експерименту, який ініціював вчений секретар Робочої групи і позаштатний радник Голови Хмельницької ОДА В. Ф. Столяров, стало б відпрацювання та остаточне визначення повноважень ОДА (функцій, прав, бюджетних повноважень, відповідальності, компетенції) в умовах реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади і відповідних законів України щодо децентралізації влади в сфері забезпечення сталого (еколого-соціально-економічного) розвитку регіону.

Правову основу пілотного проекту спроможний був забезпечити Хмельницький університет управління та права, який мав у своєму складі відповідний факультет та спеціалізовану лабораторію, а також науковий підрозділ — Центр сталого розвитку.

Економічну основу проведення експерименту спроможний був забезпечити Бердянський університет менеджменту і бізнесу, представники професорсько-викладацького складу якого були членами Робочої групи Хмельницької ОДА з впровадження системи ППБ в діяльності облдержадміністрації.

У ході експерименту передбачалась плідна співпраця з Мінздравом України та Міністерством освіти і науки України, як Головними розпорядниками бюджетних коштів при визначенні обсягів освітнянської та медичної субвенції.

Встановлення бюджетного фінансового нормативу слід було б здійснювати від визначеної законодавством потреби, а не від обсягу фінансових ресурсів, які Мінфін України разом з вказаними Головними розпорядниками бюджетних коштів вважали за можливе виділення на забезпечення цієї потреби.

Обласні державні адміністрації повинні були б здійснювати контроль за досягненням відповідності розміру фінансового нормативу бюджетної забезпеченості реальної вартості суспільної послуги з врахуванням місцевих особливостей. У разі виявлених відхилень — мати право отримувати додаткові до медичної і освітнянської субвенцій трансферти з Державного бюджету України.

У передмові Науково-практичного коментаря до Бюджетного кодексу України у заключному розділі V «Контроль за дотриманням бюджетного законодавства та відповідальності за порушення бюджетного законодавства» рекомендувалось розробити **«Основні положення щодо впровадження відповідальності органів державної та місцевої влади та органів місцевого самоврядування за недофінансування за нормативами бюджетної забезпеченості Національної програми людського розвитку та Регіональних програм людського розвитку»** [20].

Виникла потреба розробки нових Стратегій регіонального розвитку адміністративних областей України на період до 2027 та до 2030 років, а Планів заходів з їх реалізації на 2021–2023, 2024–2027 і на 2028–2030 роки. Така ж ситуація виникла зі строками розробки нової Державної стратегії регіонального розвитку України: її необхідно було розробити на період до 2027 року, а враховуючи принцип наступності (історичної спадкоємності) та строки реалізації Цілей Сталого Розвитку — і на період до 2030 року.

При цьому, аналогічно діючим вимогам розробки Стратегій регіонального розвитку згідно Порядку, що розглядається, формування нової Державної стратегії регіонального розвитку України повинно було б здійснюватись з урахуванням регіональних стратегій адміністративних областей, які повинні включати окремо Стратегії розвитку ОТГ [17, п.8].

В зв'язку з цим, доцільно було б як при розробці Державної стратегії регіонального розвитку України на період до 2030 року, так і при підготовці Стратегій регіонального розвитку областей на

період до 2030 року, врахувати 17-ть Цілей Сталого Розвитку (ЦСР) як нових орієнтирів загального бачення майбутнього світовою спільнотою на період до 2030 року, що містять 86-ть завдань з 172-ма індикаторами і продовжують з уточненням 7-м Цілей Розвитку Тисячоліття (ЦРТ), що діяли до 2015 року [21].

Прийняття ЦСР на наступні 15 років відбулось на Саміті ООН з Порядку денного в галузі розвитку на період після 2015 року, який відбувся в рамках 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН 25 вересня 2015 року.

На той час позачергово обраний 5-й Президент України Петро Порошенко, виступаючи на цьому Саміті ООН, зазначав, що «*Заради досягнення Цілей Сталого Розвитку на національному рівні Україна здійснюватиме нові програми і проєкти, які на практиці забезпечать макроекономічну стабільність, екологічний баланс та соціальну згуртованість. ЦСР служитимуть в якості загальної основи для подальших перетворень в Україні*» [22].

ЦСР офіційно вступили в силу з 1 січня 2016 р. і Уряд України разом з бізнес-колами та громадським сектором мали створити умови для повноцінного досягнення цих 17-ти цілей [21]:

Ціль 1. *Подолання бідності* (3 завдань, 5 індикаторів);

Ціль 2. *Подолання голоду, розвиток сільського господарства* (4 завдань, 9 індикаторів);

Ціль 3. *Міцне здоров'я і благополуччя* (9 завдань, 16 індикаторів);

Ціль 4. *Якісна освіта* (7 завдань, 11 індикаторів);

Ціль 5. *Гендерна рівність* (6 завдань, 12 індикаторів);

Ціль 6. *Чиста вода та належні санітарні умови* (5 завдань, 13 індикаторів);

Ціль 7. *Доступна і чиста енергія* (4 завдання, 7 індикаторів);

Ціль 8. *Гідна праця та економічне зростання* (6 завдань, 16 індикаторів);

Ціль 9. *Промисловість, інновації та інфраструктура* (7 завдань, 15 індикаторів);

Ціль 10. *Скорочення нерівності* (5 завдань, 8 індикаторів);

Ціль 11. *Сталий розвиток міст і громад* (6 завдань, 12 індикаторів);

Ціль 12. *Відповідальне споживання і виробництво* (4 завдання, 7 індикаторів);

Ціль 13. *Пом'якшення наслідків зміни клімату* (1 завдання, 1 індикатор);

Ціль 14. *Збереження морських ресурсів* (3 завдання, 5 індикаторів);

Ціль 15. *Захист та відновлення екосистем суші* (4 завдання, 13 індикаторів);

Ціль 16. *Мир, справедливість та сильні інститути* (9 завдань, 18 індикаторів);

Ціль 17. *Партнерство заради сталого розвитку* (3 завдання, 4 індикаторів).

Слід особливо наголосити, що світовий досвід засвідчує, суспільний прогноз значною мірою залежить від підтримання балансу між цілями економічного зростання, конкурентоспроможності бізнесу, забезпечення екологічної безпеки та зменшення соціальної нерівності. Для досягнення довгострокових цілей необхідно послідовно виконувати визначені коротко- та середньострокові завдання, передумовами виконання яких є якісне управління, подолання корупції та соціальна підтримка.

Напрацьоване в Україні науково-методичне, інформаційно-статистичне, аналітично-прикладне та інституціональне забезпечення ЦРТ мають стати основою у розробці нового довгострокового стратегічного документу нашої держави – Національного плану дій, який би адаптував ЦСР до 2030 року до тактичних національних завдань і цільових показників-індикаторів.

В зв'язку з тим, що основою сталого розвитку є невід'ємні права людини на активне життя та повноцінний розвиток, локалізація цих параметрів ЦСР повинна бути самостійно здійснена усіма адміністративними областями і використана ними для розробки Стратегії регіонального розвитку до 2027 та до 2030 років.

Недопущення відцентровості локальних цілей Регіональних стратегій до 2027 та до 2030 років, визначених регіонами, від стратегічних цілей розвитку України в цілому, а навпаки, забезпечення їх доцентровості як основи збереження територіальної єдності України, ставало головною задачею діяльності обласних та районних держадміністрацій, Кабінету Міністрів України, Верховної Ради України, Адміністрації Президента України у визначенні та завершенні реалізації ЦРТ до 2020 року та Цілей Сталого Розвитку до 2030 року.

Узгодженість коротко- та середньострокових цілей розвитку регіонів з довгостроковими цілями розвитку України в цілому, як парламентсько-президентської республіки повинно стати базою підготовки Послань Президента України до Українського народу і до Верховної Ради України, Програм діяльності Кабінету Міністрів

України, Програм сталого (збалансованого) соціально-економічного розвитку держави і регіонів, державного та місцевих бюджетів.

Обґрунтування й оптимізацію варіантів досягнення узгодженості стратегічних цілей розвитку України і регіонів ЦСР на період до 2030 року спроможні здійснювати Національна Академія Наук України (Відділення економіки) за участі Регіональних наукових центрів НАНУ при координації Міністерством освіти і науки України, Міністерством економічного розвитку України, Міністерством праці та соціальної політики України, Мінфіном України. З використанням програмно-цільових методів стає можливим побудова «Дерева цілей» від областей до держави в цілому як матриці ієрархії відповідних завдань і стратегічних індикаторів Національного плану дій зі сталого розвитку.

На основі Національного плану дій доречно було б розробляти на періоди до 2027 та 2030 років:

Державну стратегію сталого збалансованого соціально-економічного розвитку України;

Державну стратегію регіонального розвитку України;

Стратегії регіонального розвитку адміністративних областей.

Епілог. Напередодні 90-річного ювілею Василя Івановича Пили його соратники і учні в черговий раз усвідомили результати спільної творчої діяльності. Переосмислення конструктивних ідей і настанов ювіляра в сфері соціально-економічної регіоналістики надихнули членів Робочої групи Хмельницької обласної державної адміністрації з впровадження системи Прогнозування-Програмування-Бюджетування (ППБ) в її діяльність на підготовку Науково-аналітичної записки «**Оцінка стану справ, що склалися зі стратегічним плануванням у Хмельницькій ОДА та Хмельницькій обласній раді з рекомендаціями щодо його здійснення по-новому**» (104 сторінки основного тексту і на 72 сторінках – 21 додаток).

Науково-аналітична записка, як і Регіональна програма людського розвитку Хмельниччини на період до 2020 року (жовтень 2016 р.), була розповсюджена усім членам Робочої групи, а також в ГО «Інститут громадянського суспільства» з отриманням «Дякую!» від А. Ф. Ткачука.

У Записці представлені не тільки результати, основні висновки аналітико-статистичної діяльності Робочої групи, її рекомендації і пропозиції, а й творчі роздуми щодо підвищення ролі вітчизняної економічної науки і регіоналістики в ефективному і результативному державотворенні.

На жаль, в унітарній державі «Україна» ціна влади на рівні регіонів й досі не розглядається як соціальна відповідальність за людський розвиток свого населення зі збереженням та подальшим поглибленням етичних, духовних і моральних традицій.

Саме тому наукова-аналітична записка була підготовлена в контексті формування соціальної відповідальності Голови ОДА О. О. Корнійчука перед населенням Хмельниччини в процесі розробки і реалізації Стратегії регіонального розвитку області на періоди до 2020, 2027 та до 2030 років (грудень 2016 – січень 2017 рр.).

Після Революції гідності 2014 року гасла «Життя по-новому!» і «Децентралізація влади!» в кінцевому результаті призвели до критичної трудової міграції активних заробітчанин та до депопуляції нації.

Механізм державного управління регіональним людським розвитком, розроблений фахівцями Бердянського університету менеджменту і бізнесу (БУМіБ) – членами Робочої групи Хмельницької ОДА з впровадження системи ППБ в її діяльність передбачав, щоб «Адаптація і локалізація Цілей Сталого Розвитку на період до 2027 р. та 2030 р.» повинні готувати місцеві державні адміністрації шляхом проведення Регіональних консультацій разом з Органами місцевого самоврядування (ОМС) та Об'єднаними територіальними громадами (ОТГ) за участі регіональних наукових установ та Закладів вищої освіти (ЗВО), представників бізнесу та експертів від організованої громадськості.

Керівництво Бердянського університету менеджменту і бізнесу (ректор – д.е.н., проф. Л. І. Антошкіна), фахівці якого плідно і продуктивно працювали у складі Робочої групи Хмельницької ОДА з проблем впровадження системи ППБ в діяльність облдержадміністрації, письмово звернулося до центральних органів виконавчої влади (ЦОВВ) з пропозиціями співпраці:

по-перше, у проведенні Регіональних консультацій щодо адаптації ЦСР до кожної адміністративно-територіальної одиниці України;

по-друге, у впровадженні пілотного проєкту «Державне регулювання регіонального людського розвитку в адміністративній області»;

по-третє, щодо використання прогностичних розрахунків Індексу регіонального людського розвитку (ІРЛР) на періоди до 2020 р. та 2027 р., як основи розробки Регіональних програм люд-

ського розвитку з визначенням стратегічних пріоритетів і індикаторів регіонального розвитку.

Пропозиції ТОВ «БУМіБ» отримали віце-прем'єр-міністри Кабінету Міністрів України В. А. Кириленко і Г. Г. Зубко (вих. 01-38 та 01-41 від 21.02.2017 р.), президент Академії педагогічних наук України В. Г. Кремень (вих. 01-40 від 21.02.2017 р. та 01-42 22.02.2017 р.), міністерша освіти і науки України Л. М. Гриневич (вих. 01-33 від 17.02.2017 р.), міністр фінансів України О. О. Данилюк (вих. 01-39 від 21.02.2017 р.), перший заступник міністра освіти і науки України В. В. Ковтунець (вих. 01-43 від 22. 02. 2017 р.), перший заступник міністра регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України Б. А.Негода (вих. 01-51 від 03.03.2017р.)

Голова Хмельницької ОДА О. О. Корнійчук підтримав ініціативу Робочої групи у впровадженні пілотного проєкту "Державне регулювання регіонального людського розвитку в адміністративній області" листами віце-прем'єр-міністру, міністру регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України Г. Г. Зубко (вих. 58/26-13-872 від 01.03.2017 р.) та міністру освіти і науки України Л. М. Гриневич (вих. 59/26-13-872 від 01.03.2017 р.).

У процесах співпраці ТОВ «БУМіБ» з Центральними органами виконавчої влади (ЦОВВ) та їх кураторством малось на меті завершення акредитації університету за освітньо-кваліфікаційним рівнем (ОКР) «Магістр» та створення докторської спеціалізованої вченої ради на базі діючої кандидатської, до складу якої були залучені доктора економічних наук, професори: І. К. Бондар, В. С. Беседін, О. Ю. Рудченко, В. Ф. Столяров з колишнього ЕНДІ Держплану України, а також створення кандидатської спеціалізованої вченої ради економічного профілю у Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова за участі д.е.н., професора В. І. Пили.

Вчений секретар робочої групи Хмельницької ОДА з проблем впровадження системи ППБ в діяльність облдержадміністрації В. Ф. Столяров був запрошений для участі 13 квітня 2017 р. для наради в Мінрегіон України з порядком денним по узгодженню положень проєкту постанови Уряду «Деякі питання удосконалення системи моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики» щодо вдосконалення методик та порядку розроблення Індексів регіонального людського розвитку та конкурентоспроможності регіонів.

На виконання постанови Уряду (від 7 жовтня 2015 р. № 821 «Про затвердження Плану заходів на 2015–2017 рр. з реалізації Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 р.», за підписом А. Яценюка [16]) під час наради була презентована Методика проведення планово-прогнозних розрахунків ІРЛР за методикою його вимірювання 2012 р. за шістьма блок-асpekтами та тридцятьма трьома показниками, яка пройшла апробацію в Хмельницькій ОДА під час підготовки першої в Україні «Регіональної програми стійкого людського розвитку Хмельниччини» на 2016–2020 рр.

З мотивів недоброчесної конкуренції з боку ГО «Інститут громадянського суспільства» презентована Методика не була схвалена Мінрегіоном України. Визиває подив щодо мотивів звільнення Корнійчука Олександра Олександровича з посади голови Хмельницької ОДА, як уродженця міста Констянтинівськ на Хмельниччині та представника партії «Удар», лідери якої на той час займали провідні посади в Адміністрації Президента України завідуючого сектором і першого заступника керівника Адміністрації.

Отримання позитивних результатів пілотного проекту «Державне регулювання регіонального людського розвитку в адміністративній області» передбачалось розповсюдити розробниками і кураторами з ЦОВВ на усі області України, а не як підстави особистої перемоги в отриманні міжнародних грантів або більш високих посад в Мінрегіоні чи Уряді України. Головна місія проекту – підвищення ролі вітчизняної економічної науки у підготовці і прийнятті Україною власних державних рішень шляхом зменшення «зовнішнього впливу» на намічену для проведення адміністративно-територіальну реформу в умовах децентралізації влади.

Пілотний проект для Хмельницької ОДА базувався не тільки на нових і осучаснених базових знаннях членів Робочої групи з питань ППБ, а й на використанні їх власного досвіду у створенні Автоматизованих систем управління (АСУ) Бердянського заводу «Азовкабель», вугільних об'єднань — тресту «Свердловвугілля» та комбінату «Свердловантрацит», комплексу економетричних моделей «Укр-1», «Укр-2», «Укр-3» та «Діспан», моделей узгодження цільових програм народногосподарського плану, системи індикативного планування та інших наукових нарбок ЕНДІ та Голови НДЮЦ Держплану України та Інституту кібернетики НАН України.

Але не сприйняття діючої в державі системою влади вітчизняних наукових розробок, які не супроводжувались «Грантовою

Халявою», стало звичним явищем професійної соціальної стратифікації українських економістів і гуманітаріїв. Саме тому головні розробники для Хмельницької ОДА пілотного проєкту к.е.н. О. В. Шинкарюк та к.е.н. В. В. Островецький відмовились від завершення і захисту своїх докторських дисертацій (*в умовах відсутності підтримки МОН України створення докторської спецвченої ради у ТОВ «БУМІБ»*), так само вчинили зі своїми кандидатськими дисертаціями Т. В. Овчаренко, Є. І. Пшеничний, О. І. Кушлак, Д. М. Артеменко.

З 2014 року значно активізувався вплив кукловодів Міжнародного геополітичного бізнесу у формі зовнішнього керівництва функціонуванням Мінрегіонбуду та Уряду України.

Наприклад, в 2016 році при розробці Регіональної програми людського розвитку Хмельниччини на 2016-2020 роки вчений секретар Робочої групи з впровадження системи ППБ в діяльність ОДА письмово (через електронну пошту) звернувся в українське відділення ПРООН в м.Києві з пропозицією спільного проведення в Хмельницькому регіональної обласної консультації з адаптації і локалізації ЦСР на період до 2030 року.

Була отримана відповідь: в грудні минулого 2015 року консультації в Хмельницькому вже відбулися, тому навряд чи ми зможемо ще раз провести їх в цьому місті. Зараз триває друга хвиля консультацій вже в інших 10-ти містах (а перераховано тільки 8-м): Дніпро, Суми, Житомир, Запоріжжя, Тернопіль, Херсон, Ужгород і Маріуполь.

Але це не відповідало дійсності. Регіональні консультації з адаптації і локалізації ЦСР в місті Хмельницькому не проводилися в грудні 2015 року.

Перша Регіональна консультація була проведена в місті Києві 5-6 липня 2016 року за участі фахівців Інституту економіки промисловості НАН України та Міністерства економічного розвитку України. В перерахованих у відповідних містах Регіональні консультації будуть проведені у другому півріччі 2016 року: крім Херсону, вони відбудуться в містах Черкаси, Чернівці і Луцьк [15, с.10].

Розроблену систему узгодженості ЦСР з показниками-індикаторами ІРЛР, яка була ініціативно розроблена фахівцями Інституту фізичної економіки ім. С.А.Подолінського у складі Робочої групи Хмельницької ОДА, не вдалося презентувати і запровадити в усіх областях України [9; 12].

Таким чином, місто Хмельницький і Хмельницька область не були передбачені ПРООН як "сфери зовнішнього впливу", а Мінрегіонбуд та Уряд не сприйняли ініціативно розроблені вітчизняні наукові нароби.

В науково-аналітичній записці Робочої групи "Оцінка стану справ, що склалися зі стратегічним плануванням у Хмельницькій ОДА та Хмельницькій Облраді з рекомендаціями щодо його здійснення по-новому" (грудень 2016 – січень 2017 рр.) наголошувалось, що не зважаючи на лідерство Хмельницької області у створенні ОТГ, багаторічну спільну діяльність волонтерів з США та ГО Фонд «Стара-Волинь» (Гнатюк Наталія Володимирівна, с. Гриців, Шепетівський район), а також наявність відділення Регіональних організацій громадянського суспільства (РОГС) в с.м.т. Дунаївці (керівник регіонального відділення – Кухаренко Анатолій Аркадійович), жодна з громад області не ввійшла до оголошеного Агентством США з міжнародного розвитку до складу перших 25-ти громад, залучених до нової програми USAIDDOBRE.

Конкурс для РОГС тривав з 19 вересня по 19 жовтня 2016 року і згідно умов програми DOBRE Україна протягом 2016-2021 років мала отримати 50,0 млн дол. на розвиток регіонів.

Здійснення програмного навчання, наставництва, консультацій та технічної підтримки місцевих організацій громадянського суспільства (ОГС) Програмою DOBRE буде здійснюватись у 7-ми областях України: Харківській, Дніпропетровській, Херсонській, Кіровоградській, Миколаївській, Івано-Франківській та Тернопільській.

Без втручання керівництва Хмельницької ОДА та активізації діяльності Агенції регіонального розвитку області жодна з ОТГ Хмельниччини виявилась не спроможною самостійно прийняти участь у конкурсі для РОГС та виграти його. Але перспективи для цього безумовно зберігаються при своєчасному виконанні підготовчої роботи.

Фахівці Інституту фізичної економіки ім. С.А.Подолінського навели також приклад ігнорування Мінрегіоном України рекомендацій і пропозицій вітчизняної економічної науки [13, с.184].

Хмельницький університет управління і права (засновник Хмельницька обласна рада) в травні 2016 р. звернувся до прем'єр-міністра України В.Б. Гройсмана з пропозицією щодо використання методичних рекомендацій по удосконаленню оцінки результативності реалізації державної регіональної політики на підставі використання методичних нароби «Статистичне моделювання соці-

ально-економічного розвитку». Пропозиції були підготовлені завідуючим кафедри математики, статистики та інформаційних технологій цього університету, д.е.н., професором Кулиничем Омеляном Івановичем.

Мінрегіон України на це звернення повідомив, що найближчим часом спільно з іншими центральними і місцевими органами виконавчої влади буде проводитися робота щодо удосконалення системи оцінки та моніторингу соціально-економічного розвитку регіонів з урахуванням найкращих практик та методик Європейського Союзу (вих. від 14.06.2016 р. № 9/31.1-288-16).

В рамках цієї роботи будуть опрацьовані подані методичні рекомендації. Крім того, запропоновані рекомендації також були надіслані Мінрегіоном для врахування у роботі Мінекономрозвитку та Держстату.

Тобто і в цьому питанні методичного забезпечення моніторингу соціально-економічного розвитку регіонів Уряд України виявився не самостійним, а під «зовнішнім впливом».

Запрошення д.е.н., професора О.І. Кулинича до складу Робочої групи Хмельницької ОДА з проблем впровадження системи ППБ в діяльність облдержадміністрації забезпечило використання його методичних наробок для прогнозування ІРЛР на період 2016-2020 рр. за Методикою його виміру 2012 р. на статистичній базі з 2004 р.

Результати прогнозних розрахунків були використані при розробці у 2017 р. першої в Україні Регіональної програми людського розвитку Хмельниччини як адміністративної області [13-17].

Завершуючи гносеологічні оцінки професійної соціальної стратифікації вітчизняних вчених та українського чиновництва загальнонаціональних і регіональних органів влади, доречним стає наголошення та взяття на озброєння наступного народного прислів'я: **«Без переосмислення історичного досвіду минулого, власні граблі завжди будуть виглядати, як щось заморське і новеньке»**.

В умовах реалізації пілотного проекту передбачалось вдосконалення методичного забезпечення формульних розрахунків субвенцій, дотацій і трансфертів на рівні області, виходячи з того положення, що так звані коригувальні коефіцієнти визначались би Хмельницькою ОДА відносно середніх значень відповідних показників ОТГ, ОМС та районів області, а не відносно середніх значень відповідних показників по Україні в цілому.

ОДА, маючи у своїй структурі територіальні підрозділи ЦОВВ (як Головні розпорядники бюджетних коштів) за такими провідними складовими людського розвитку як Департаменти освіти, охорони здоров'я, соціального захисту і соціальної допомоги населенню, спроможні самостійно розробляти і схвалювати нормативно-правові акти щодо:

затвердження в описовому та вартісному вигляді соціальних параметрів за кожним із делегованих державою органам місцевого самоврядування повноважень у розрахунку на середньостатистичну адміністративно-територіальну одиницю (а чому не на душу населення чи на одного школяра?), визначивши мінімальне і максимальне значення таких нормативів з урахуванням обсягів фінансових ресурсів;

внесення змін до нормативно-правових актів, що регламентують застосування галузевих нормативів і стандартів надання послуг;

формування Реєстрів наступних показників:

а) державних стандартів соціальних послуг та порядку визначення в них потреб населення адміністративно-територіальних одиниць і проведення моніторингу та оцінки їх якості;

б) галузевих нормативів і стандартів надання послуг, насамперед у сферах освіти, охорони здоров'я та соціального захисту населення;

в) соціальних нормативів за кожним із делегованих державою органам місцевого самоврядування повноважень у розрахунку на середньостатистичну адміністративно-територіальну одиницю в описовому та вартісному вигляді (min/max) з урахуванням обсягів власних та додатково необхідних фінансових ресурсів.

Згідно заходів щодо реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади від 2014 року ці акти і реєстри повинні бути затверджені Урядом ще, відповідно, у жовтні та грудні 2016 року, але й досі це не здійснено.

ОДА повинні здійснювати контроль за досягненням відповідності фінансового нормативу бюджетної забезпеченості суспільної послуги з врахуванням різноманітних особливостей населення кожної місцевості та збереження його моральних засад: духовності й освіченості, історичної спадщини і територіальної єдності, звичаїв і традицій, культури і світогляду, мирного менталітету та етнічних цінностей. Обласні державні адміністрації признані сприяти виник-

ненню взаємообумовленого цілісного розвитку регіонів країні як цілого, єдиного національного: «Україна – єдина країна».

Програвши «конкурентні» змагання з ГО «Інститут громадянського суспільства», члени Робочої групи з питань ППБ Хмельницької ОДА не спромили завадити його презентації (*при кураторстві збоку Уряду та Мінрегіону України*) проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)». В проекті цього закону було запропоновано створення округів замість адміністративних районів, де представниками держави стають призначені Президентом України за поданням Кабінету Міністрів України префекти замість голів державних адміністрацій районів і областей. І це, не зважаючи на те, що Концепцією реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади 2014 року в Україні передбачалось збереження району на районному рівні в якості адміністративно – територіальної одиниці.

В проекті вказаного Закону України визначено, що префект на відповідній території спрямовує і координує діяльність територіальних органів ЦОВВ, забезпечує їх взаємодію з ОМС **в умовах воєнного або надзвичайного стану, надзвичайної екологічної ситуації** (ст. 119, п. 3) [33¹]. Але це сприймається вже як нова форма «**смотрящих**».

Дійсно, що це – нова форма «смотрящих» на модний французький манер (*або коленкор*) при конституційному закріпленні бандитсько-олігархічної системи диктаторської влади? Чи можливо в корумпованій системі влади – це продукт розвитку вітчизняного парламентаризму в парламентсько-президентській республіці, якою вважає себе Україна? Наявне доцільним стає згадка заповіту Великого Кобзаря – Тараса Григоровича Шевченка: «**Чужому навчайтесь, та свого не цурайтесь!**»

Діючи на той час районі державні адміністрації можливо було б більш доцільнішим реорганізувати у юридично-консультативні та аналітико — статистичні підрозділи ОДА з функціями Центрив медичних округів, Центрив адміністративних послуг і статистики, Агенцій регіонального розвитку.

¹ Проект Закону "Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)" № 2598. (13 грудня 2019 р. Президент Володимир Зеленський зареєстрував його у Верховній Раді, однак 17 січня 2020 р. Президент відкликав законопроект для подальшого доопрацювання за результатами консультацій з керівництвом фракції "Слуга народу").

Слід підкреслити, що проектом Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2027 року серед органів влади, що забезпечують її реалізацію, районі державні адміністрації також не передбачаються [24, с. 66].

Більш раціональним було б їх збереження за рахунок ліквідації всеукраїнських асоціацій ОМС, які під гаслом «демократії та свободи», не маючи висококваліфікованих фахівців та вчених – патріотів, «**вимушені**» освоювати гранти іноземних ляльководів як тягар «зовнішнього впливу» на адміністративно – територіально реформу, що мала здійснюватися самостійно в суверенній і незалежній Україні за участі вітчизняної правової науки.

Девіз «**Розвиток та єдність, орієнтовані на людину**» проекту Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2027 року продемонстрував продовження людиноцентриського підходу до стратегічного планування та фінансування регіонального розвитку, який Міністерство розвитку громад та територій (*колишнє Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України*) використало в якості методологічного забезпечення.

Науково-методологічні нароби Інституту фізичної економіки ім. С.А. Подолинського оцінені і підтримані для практичного впровадження д.е.н., професором Володимиром Кириловичем Черняк в статті «Українському народу – стабільний планомірністийкий людський розвиток (оцінка стану науково-адміністративного забезпечення). Частина I. Загальна ситуація зі стратегічним плануванням людського розвитку в Україні» [32].

У загальному плані формування регіональної політики держави та регіональних стратегій і програм повинно базуватись на теорії і методології регіонально відтворення, а не на положеннях загальнонаціонального і галузевого відтворення у територіальному аспекті. Але саме такий непродуктивний підхід був реалізований в аналітичних частинах Державних стратегій регіонального розвитку України на періоди 2015 та 2020 рр.

Структурно – відтворювальний підхід до розгляду положень теорії і методології регіонального відтворення, розроблений В. Ф. Столяровим і підтриманий В. І. Пила, базується на класифікації територіальних процесів відтворення, насамперед, органічних складових матеріальної бази соціальної сфери: житлово-комунального господарства, освіти, охорони здоров'я, соціального захисту

і соціального забезпечення, культури і мистецтва, засобів масової інформації, фізичної культури і спорту.

Наступним етапом класифікації процесів регіонального відтворення є: об'єкти зв'язку, телекомунікації та інформації; виробничої та дорожньо-транспортної інфраструктури; охорони навколишнього природного середовища; забезпечення комплексного і раціонального природокористування [20, с. 19].

Головне при цьому – визначення завершеності натурально-речового і вартісного кругообігу відповідних процесів на регіональному та місцевому рівнях.

Бюджетування територіальних відтворювальних процесів стає провідним елементом фінансового механізму здійснення соціально економічних процесів різних масштабів національної економіки: село, селище, місто, адміністративний район та райони великих міст, адміністративна область, АР Крим, м. Київ і Севастополь [23; 25-28].

В умовах децентралізації влади основним повноваженням органів місцевого самоврядування обласного рівня визнано стійке забезпечення сталого регіонального розвитку(передбачено Концепцією реформування місцевого самоврядування), який є динамічною характеристикою регіонального простору. Останній об'єднує в межах відповідних територій виробників і споживачів товарів та послуг в єдину органічну цілісну еколого-економіко-соціальну систему регіону.

Тобто, регіон повинен розглядатися як просторово-територіальна концентрація галузей суспільно-господарської діяльності. При цьому результати соціально-економічного розвитку територій у повній мірі будуть залежати від характеру та ефективності діяльності трьох соціальних секторів (як рівноправних партнерів): громадського, приватного і державного.

Саме тому в основу регіонального розвитку має бути покладена плідна співпраця між організованою громадськістю, бізнесом та органами місцевого самоврядування. Останні мають складати баланси місцевих фінансових ресурсів за усіма джерелами їх формування та використання, як орієнтирів визначення громадського бюджету та пропорцій і меж взаємодії бюджетного централізму з бюджетним федералізмом [20].

Проектом Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2027 року наголошено комплекс проблемних питань у сфері її майбутньої реалізації. Серед них, насамперед, *«непрогнозова-*

ність джерел та обсягів фінансування Стратегії, а також фінансова незабезпеченість більшості її завдань» [24, с. 43-44].

Вирішенню цих проблемних питань буде сприяти нормативно-правове визначення меж взаємодії бюджетного централізму з бюджетним федералізмом для фінансового забезпечення бюджетування відповідних аспектів і складових регіонального людського розвитку [25-28].

Бюджетний федералізм в унітарній державі має полягати у планомірній за часом регламентації таких масштабів фінансової самодостатності органів регіональної влади та місцевого самоврядування на основі бюджетно-фіскальної децентралізації за доходами, які їм будуть визначені державою виходячи з видаткових бюджетних повноважень в соціально-економічному розвитку. Тобто, під час впровадження бюджетного федералізму шляхом регламентації пропорцій і співвідношень між коштами державного і місцевих бюджетів в зведеному бюджеті держави видаткові бюджетні повноваження органів регіональної влади та місцевого самоврядування мають відповідати обсягу надходжень, регламентованих державою.

В умовах бюджетного федералізму унітарної держави регіональні органи влади та органи місцевого самоврядування, не очікуючи вказівок і контрольних цифр від органів загальнонаціональної влади, спроможні будуть самостійно аналізувати й оцінювати варіанти власних фінансових можливостей в базовому, звітному і плановому періодах (як мінімум у трирічному вимірюванні).

На підставі соціальних нормативів не нижче рівня мінімальних соціальних потреб і галузевих стандартів надання послуг населенню (*освітня та медична субвенції, кошти на соціальний захист і соціальне забезпечення*) органи влади та органи місцевого самоврядування самостійно приймають рішення щодо реалізації проєктів Місцевих цільових програм і проєктів Планів заходів з реалізації Регіональних стратегій.

Таким чином, впровадження бюджетного федералізму в унітарній державі буде націлено, з одного боку, на забезпечення фінансових потреб кожної територіальної громади адекватно її економічної спроможності, а, з іншого боку, на забезпечення соціальної рівності та соціальної справедливості в отриманні населенням конституційно гарантованих державою публічних послуг в кожному адміністративному районі.

У 2011 році у передмові Науково-практичного коментаря до оновленого у 2010 році Бюджетного кодексу України (*заг. ред. Ф. О. Ярошенко, наук. ред. відп. викон. В. Ф. Столяров*) було запро-

поновано включити до складу фінансових нормативів бюджетної забезпеченості під час планування коштів місцевих бюджетів (*державне управління; освіта; охорона здоров'я; соціальний захист і соціальне забезпечення; культура і мистецтво; фізична культура і спорт*) додаткові **нормативи бюджетного забезпечення гарантованих послуг житлово-комунального господарства та засобів масової інформації** (до гл. 13 «Загальні положення», у статті «Фінансові нормативи бюджетної забезпеченості») [20, с. 26].

Також в Передмові було рекомендовано розробити «*Основні положення щодо впровадження відповідальності вищих органів державної і місцевої влади та органів місцевого самоврядування за недофінансування за нормативами бюджетної забезпеченості Національної і Регіональних програм людського розвитку*» (до розд. V «Контроль за дотримання бюджетного законодавства та відповідальність за порушення бюджетного законодавства») [20, с. 27].

У Національній доповіді 2015 року «**Політика інтеграції українського суспільства в контексті викликів та загроз подій на Донбасі**» (за ред. Е. М. Лібанової) також наголошувалось на необхідності «**визначення у Бюджетному кодексі України відповідальності розпорядників бюджетних коштів за несвоєчасне й неповне фінансування делегованих повноважень**» [29, с. 313].

Наведені пропозиції і рекомендації спрямовано на встановлення фінансових нормативів бюджетування соціальних послуг в залежності від соціальних потреб, інституційованих законодавством, на відміну від поточного підходу Мінфіну України, який разом з Головними розпорядниками бюджетних коштів вважають за можливе щодо виділення фінансових ресурсів у довільних обсягах на забезпечення цих потреб (*насамперед, бюджетних коштів на освітню і медичну субвенції, та на соціальний захист і соціальне забезпечення населення*).

Тобто, в умовах інституалізації людиноцентриського підходу до стратегічного планування соціально-економічного розвитку регіону бюджетний федералізм повинен був би базуватись, як мінімум, на фінансових нормативах бюджетної забезпеченості Індексу регіонального людського розвитку (ІРЛР) за складовими і в цілому.

Передмова Науково-практичного коментаря до оновленого у 2010 р. Бюджетного кодексу України (2011) включала обґрунтовані уточнення Кодексу, які необхідно прийняти для розробки Національної і Регіональної програм людського розвитку. Разом з цим ІРЛР розглядався в якості критерія ефективності державної соці-

ально-економічної, регіональної, інноваційно-інвестиційної і екологічної політики та методологічних положень бюджетного федералізму [20].

Ідеї бюджетного федералізму, які розвиває В. Ф. Столяров і підтримує В. І. Пила, мав би використати тимчасово виконуючий обов'язки Президента України О. Турчинов у перемовинах з активістами створення Луганської та Донецької народних республік Українського Донбасу для збільшення їх фінансової автономії з метою збереження територіальної єдності нашої держави. Це було викликано відсутністю системи підготовки і прийняття державних рішень із залученням фахівців вітчизняних наукових установ та висококваліфікованих радників, яка призвела до надто поспішного впровадження «Проекту АТО» на теренах Луганської і Донецької областей.

Також, не був задіяний механізм соціально адекватного менеджменту регіонального людського розвитку в Українському Донбасі [23; 34; 35]:

1) нові знання і конкретні пропозиції «Наукових основ подальшого вдосконалення та розвитку концептуальних положень Бюджетного кодексу України» діючою на той час владою не використовувались;

2) не сталося практичного впровадження Програми подолання бідності в Україні, розробленої Народним Рухом України (за ред. д.е.н., проф. В. К. Черняка);

3) не було освоєно девіз світової спільноти ЕКСПО-2005 «Мудрість природи», який розкривали три органічні складові нового світогляду Людства — «Матриця природи», «Мистецтво життя», «Розвиток екоспільнот»;

4) не імplementовано в українському законодавстві досягнення Цілі 1 «Подолання бідності (3 завдання, 5 індикаторів)» з семи Цілей Розвитку Тисячоліття (ЦРТ), прийнятих світовою спільнотою на період 2015 року;

5) не реалізовано попередньо погоджені пілотні проекти 2005-2006 р. р. «Луганщина – ЦРТ» і «Донеччина – ЦРТ» (у 2010 році також «АР Крим – ЦРТ»).

Реалізація зазначених заходів на Українському Донбасі убезпечила б від проведення активістами проекту «Новоросія» місцевих референдумів під гаслом отримання населенням високих зарплат та пенсій за прикладом анексованого Криму. Але, більш високий рівень життя на Українському Донбасі у порівнянні з населенням сусіднього Російського Донбасу та завдяки створенню у 2001–

2013 рр. суттєвого прошарку середнього класу (38-40%) не сприяв би виникненню передумов проведення цих референдумів.

Формування соціокультурного простору з метою інтеграції українського суспільства на основі синтезу культур національних спільнот, представлених на Донбасі, не може суперечити проігнорованому сучасною владою фундаментальному положенню того, що **«Суспільне буття визначає суспільну свідомість»**, а не **«Суспільна свідомість визначає суспільне буття»**.

Стратегічною метою державної регіональної політики до 2027 року визнано розвиток та єдність, орієнтовані на людину – гідне життя в згуртованій, децентралізованій, конкурентоспроможній і демократичній Україні. Затверджуючи цю стратегічну мету, Уряд України постановою від 05 серпня 2020 р. № 695 визнав необхідним забезпечення ефективного використання внутрішнього потенціалу територій та їх спеціалізації для досягнення сталого розвитку країни. Це створить умови для підвищення рівня добробуту та доходів громадян під час досягнення згуртованості в соціальному, гуманітарному, економічному, екологічному та просторовому вимірах [36].

Література

1. Методические указания к составлению плана комплексного экономического и социального развития области / В. И. Пила, В. Алексейчук, П. В. Волобой, В. И. Гулей и др. Киев: Укрниинти Госплана УССР, 1982. 256 с.
2. Методические указания к разработке плана комплексного экономического и социального развития административного района и города / В. И. Пила, Е. Д. Клименко, Л. М. Мушкетик, П. Р. Любенюк и др. Киев: Укрниинти Госплана УССР, 1982. 200 с.
3. Методичні рекомендації Мінекономіки України по розробці основних показників програми соціально-економічного розвитку регіону / В. І. Пила та ін.; НДЕІ Мінекономіки України. Київ, 1997. 160 с.
4. Методичні рекомендації з розробки програми соціально-економічного розвитку регіону, схвалені рішенням комісії Мінекономіки від 12.11.1997 р.) / НДЕІ Мінекономіки України. Київ, 1997. 157 с.
5. Методичні рекомендації з розробки програм соціально-економічного і культурного розвитку міста та адміністративного району / В. І. Пила, О. С. Чмир та ін. Київ: НДЕІ Мінекономіки України, 1999. 80 с.
6. Спеціальні (вільні) економічні зони: теорія та практика: навчальний посібник / В. І. Пила, О. С. Чмир. Київ: Київ. держ. торг.-екон. ун-т, 1998. 328 с.
7. Пила В.І., Чмир О.С. Особливі територіально-господарські утворення: СЕЗ і ТПР: навч. посіб. Хмельницький: ХІУП, 2000. 312 с.
8. Вітчизняна практика та світовий досвід СЕЗ і ТПР: колективна монографія / В. І. Пила, О. С. Чмир, В. Г. Панченко, Ю. В. Гусєв; за ред. О.С. Чмир. Дніпропетровськ: Постер-принт, 2013. 251 с.

9. Шинкарьок О. В. Науково-методичні засади державного регулювання стійкого людиноцентричного розвитку регіонів. *Економічний вісник Донбасу*. 2020. № 1 (59). С. 164–180. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-1\(59\)-164-180](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-1(59)-164-180).
10. Ковальчук Т. Т., Черняк В. К., Шевчук В. Я. Актуалітети політики розвитку: монографія. Київ: Знання, 2009. 326 с.
11. Стратегія регіонального розвитку Хмельницької області на 2011–2020 рр. / Робоча група із розробки Стратегії регіонального розвитку Хмельницької області до 2020 року; за ред. Т. Забуковець-Ковачич, А. Ткачука, Ю. Третяка, В. Кашевського, М. Павлиці. Київ: Сталь, 2011. 208 с.
12. Шинкарьок О. В. Становлення передумов впровадження державного регулювання регіонального людського розвитку в Україні (від цілей людського розвитку до завдань сталого розвитку, з конкретизацією на прикладі Хмельницької області). *Економіка і держава*. 2016. № 8. С. 70–78.
13. Столяров В. Ф. Композиційний моніторинг регіонального людського розвитку. *Економічний вісник Донбасу*. 2020. № 1 (59). С. 181–198. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-1\(59\)-181-198](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-1(59)-181-198).
14. Корнійчук О. О., Столяров В. Ф., Шинкарьок О. В. Формування механізму державного регулювання стійкого людського розвитку Хмельницької області (від ідеї до експерименту): Ч. 1. Стан і проблеми державного регулювання. *Економіка та держава*. 2017. № 3. С. 4–15.
15. Корнійчук О. О., Столяров В. Ф., Шинкарьок О. В. Формування механізму державного регулювання стійкого людського розвитку Хмельницької області (від ідеї до експерименту): Ч. 2. Перспективи державного регулювання по-новому). *Економіка та держава*. 2017. № 4. С. 4–15.
16. Деякі питання реалізації у 2015–2017 роках Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року: Постанова КМУ від 7 жовтня 2015 р. № 821. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/821.2015п>.
17. Про затвердження Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів: Постанова КМУ від 11 листопада 2015 р. № 932. URL: <http://dfrt.minregion.gov.ua/Legalbase>.
18. Шинкарьок О.В., Сігайов А.О., Столярова В.В. Інституалізація провідних елементів механізму державного регулювання регіонального людського розвитку (III, моніторинг регіонального людського розвитку: основна частина). *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2018. Вип. 1(41). С. 74–88.
19. Наталенко Н. Що рік прийдешній нам готує або як почати працювати новим ОТГ. *Вісник Інституту громадянського суспільства*. 2016. № 40, грудень. С. 13–18.
20. Науково-практичний коментар до Бюджетного кодексу України / заг. ред. Ф. О. Ярошенка; від. вик. наук. ред. В. Ф. Столярова. 2-е вид., доп. та перероб. Київ: ДННУ "Академія фінансового управління", Український державний університет фінансів та міжнародної торгівлі, 2011. 560 с.
21. Цілі сталого розвитку «Україна – 2030: нац. доповідь. Київ: Міністерство економіки України, 2017. 174 с.
22. Виступ П. Порошенка на 70-й сесії Генеральної Асамблеї ООН. URL: https://www.youtube.com/watch?time_continue=5&v=nN5o9pGuK54&feature=emb_logo.

23. Столярова В. В., Овчаренко Т. В., Калашнікова Л. М. Становлення бюджетного федералізму в Україні та особливості сучасного Донбасу. *Економічний вісник Донбасу*. 2019. № 3 (57). С. 89–102. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2019-3\(57\)-89-102](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2019-3(57)-89-102).

24. Проект Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2027 року: "Розвиток та єдність, орієнтовані на людину" / Міністерство розвитку громад та територій. 2020. 69 с.

25. Столяров В.Ф., Шинкарьок О.В., Столярова В.В. Методологічні основи досягнення узгодженості і збалансованості Регіональних стратегій з Державною стратегією регіонального розвитку України. *Пріоритетні напрями соціально-економічного розвитку України: колективна монографія* / за ред. Антошкіної Л.І., Рунчевої Н.В., Горячої О.Л. Київ: Талком, 2020. С. 177-213.

26. Столяров В.Ф., Шинкарьок О.В., Столярова В.В.. Принципи визначення та обґрунтування стратегічних цілей, пріоритетів і індикаторів людиноцентричного розвитку в регіонах. *Пріоритетні напрями соціально-економічного розвитку України: колективна монографія* / за ред. Антошкіної Л.І., Рунчевої Н.В., Горячої О.Л. Київ: Талком, 2020. С. 214-229.

27. Столяров В.Ф., Шинкарьок О.В., Столярова В.В. Моніторинг процесів, процедур і складових людиноцентричного розвитку в регіонах. *Пріоритетні напрями соціально-економічного розвитку України: колективна монографія* / за ред. Антошкіної Л.І., Рунчевої Н.В., Горячої О.Л. Київ: Талком, 2020. С. 230-257.

28. Столяров В.Ф., Шинкарьок О.В., Столярова В.В.. Організаційно-методичне забезпечення узгодженого стратегічного управління соціально-економічним розвитком регіонів та держави в трансформаційних умовах. *Стратегічні пріоритети соціально-економічного розвитку України: колективна монографія* / за ред. Столярова В.Ф., Фролової Г.І. Київ: Талком, 2020. С. 89-131.

29. Політика інтеграції українського суспільства в контексті викликів та загроз подій на Донбасі (національна доповідь) / за ред. Е. М. Лібанової. Київ : НАН України, 2015. 363 с.

30. Столярова В.В. Методологія формування комплексного стратегічного планування соціально-економічного розвитку України. *Управління економікою: теорія та практика. Чумаченківські читання: зб. наук. праць* / НАН України, Ін-т економіки пром-сті; редкол.: О. О. Хандій (голов. ред.), В. І. Ляшенко (відп. ред.), В. Є. Куреляк та ін. Київ, 2020. С. 274-297. DOI: <https://doi.org/10.37405/2221-1187.2020.274-297>.

31. Столярова В.В. Комплексне стратегічне планування відновлення вугільної промисловості України. *Економічний вісник Донбасу*. 2021. №2(64). С. 58-68.

32. Черняк В. К. Українському народу – стабільний планомірностейкий людський розвиток (оцінка стану науково-адміністративного забезпечення). Частина І. Загальна ситуація зі стратегічним плануванням людського розвитку в Україні. *Економічний вісник Донбасу*. 2020. № 1 (59). С. 199–217. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-1\(59\)-199-217](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-1(59)-199-217).

33. Проект Закону "Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)" № 2598.

34. Столяров В. Ф., Шинкарьок О. В. Соціально адекватний менеджмент регіонального людського розвитку в Українському Донбасі та на Поділлі (виклики, наміри та реалії виміру 2003–2013; 2017–2027): Частина 1. Метрологія людського розвитку та проблеми менеджменту в регіоні. *Економічний вісник Донбасу*. 2019. № 2 (56). С. 229–256. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2019-2\(56\)-229-256](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2019-2(56)-229-256).

35. Столяров В. Ф., Шинкарьок О. В. Соціально адекватний менеджмент регіонального людського розвитку в Українському Донбасі та на Поділлі (виклики,

наміри та реалії виміру 2003–2013; 2017–2027): Частина 2 Парадигма людяності, гармонії та місії регіону. *Економічний вісник Донбасу*. 2019. № 3 (57). С. 241–281. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2019-3\(57\)-241-281](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2019-3(57)-241-281).

36. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-п#Text>.

References

1. Pila, V. I., Alekseychuk, V., Voloboy, P. V., Gulev, V. I. et al. (1982). Metodicheskiye ukazaniya k sostavleniyu plana kompleksnogo ekonomicheskogo i sotsial'nogo razvitiya oblasti [Guidelines for the preparation of a plan for the integrated economic and social development of the region]. Kyiv, Uknriinti Gosplan of the USSR. 256 p. [in Russian].

2. Pila, V. I., Klimentko, E. D., Mushketik, L. M., Lyubenok, P. R. et al. (1982). Metodicheskiye ukazaniya k razrabotke plana kompleksnogo ekonomicheskogo i sotsial'nogo razvitiya administrativnogo rayona i goroda [Guidelines for the development of a plan for the integrated economic and social development of the administrative district and city]. Kyiv, Uknriinti of the State Planning Committee of the USSR. 200 p. [in Russian].

3. Pyla, V. I. et al. (1997). Metodichni rekomendatsii Minekonomiky Ukrainy po rozrobtsi osnovnykh pokaznykiv prohramy sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehionu [Methodological recommendations of the Ministry of Economy of Ukraine on the development of the main indicators of the socio-economic development program of the region]. Kyiv, NDEI of the Ministry of Economy of Ukraine. 160 p. [in Ukrainian].

4. Metodichni rekomendatsii z rozrobky prohramy sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehionu, skhvaleni rishenniam komisii Minekonomiky vid 12.11.1997 p.) [Methodological recommendations for the development of the program of socio-economic development of the region, approved by the decision of the commission of the Ministry of Economy of November 12, 1997 p.]. (1997). Kyiv, NDEI of the Ministry of Economy of Ukraine. 157 p. [in Ukrainian].

5. Pyla, V. I., Chmyr, O. S. et al. (1999). Metodichni rekomendatsii z rozrobky prohram sotsialno-ekonomichnoho i kulturnoho rozvytku mista ta administratyvnoho raionu [Methodical recommendations for the development of programs of socio-economic and cultural development of the city and administrative district]. Kyiv, NDEI of the Ministry of Economy of Ukraine. 80 p. [in Ukrainian].

6. Pyla, V. I., Chmyr, O. S. (1998). Spetsialni (vilni) ekonomichni zony: teoriia ta praktyka [Special (free) economic zones: theory and practice: study guide]. Kyiv, Kyiv State Trade and Economy University. 328 p. [in Ukrainian].

7. Pyla, V. I., Chmyr, O. S. (2000). Osoblyvi terytorialno-hospodarski utvorennia: SEZ i TPR [Special territorial and economic formations: SEZ and TPR]. Khmelnytskyi, KhIUP. 312 p. [in Ukrainian].

8. Pyla, V. I., Chmyr, O. S., Panchenko, V. H., Husiev, Yu. V. (2013). Vitchyzniana praktyka ta svitovyi dosvid SEZ i TPR [Domestic practice and world experience of SEZ and TPR]. Dnipropetrovsk, Poster-prynt. 251 p. [in Ukrainian].

9. Shynkariuk, O. V. (2020). Naukovo-metodychni zasady derzhavnogo rehuliuвання stiiokoho liudynotsentrynskoho rozvytku rehioniv [Scientific and Methodological Foundations of State Regulation of Sustainable CeveroCentric Development of Regions]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu – Economic Herald of the Donbas*, 1 (59), pp. 164–180. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-1\(59\)-164-180](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-1(59)-164-180) [in Ukrainian].

10. Kovalchuk, T.T., Cherniak, V.K., Shevchuk, V.Ya. (2009). Aktualiteti polityky rozvytku [Development policy news]. Kyiv, Znannia [in Ukrainian].
11. Zabukovets-Kovachych, T., Tkachuk, A., Tretiak, Yu., Kashevskiy, V., Pavlytsia, M. (Eds.). (2011). Stratehiiia rehionalnoho rozvytku Khmelnytskoi oblasti na 2011-2020 rr. [Regional Development Strategy of Khmelnytskyi Oblast for 2011-2020]. Working group on the development of the Strategy of Regional Development of Khmelnytskyi Oblast until 2020. Kyiv, Stal. 208 p. [in Ukrainian].
12. Shynkariuk, O.V. (2016). Stanovlennia peredumov vprovadzhennia derzhavnogo rehuliuвання rehionalnoho liudskoho rozvytku v Ukraini (vid tsilei liudskoho rozvytku do zavdan staloho rozvytku) [Formation of prerequisites for implementation of state regulation of regional human development in Ukraine (from human development goals to sustainable development tasks)]. *Ekonomika i Derzhava – Economy and the State*, 8, pp. 70-78 [in Ukrainian].
13. Stoliarov, V. F. (2020). Kompozytsiinyi monitorynh rehionalnoho liudskoho rozvytku [Composite Monitoring of Regional Human Development]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu – Economic Herald of the Donbas*, 1 (59), pp. 181-198. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-1\(59\)-181-198](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-1(59)-181-198) [in Ukrainian].
14. Korniichuk, O.O., Stoliarov, V.F., Shynkariuk, O.V. (2017). Formuvannia mekhanizmu derzhavnogo rehuliuвання stiikoho liudskoho rozvytku Khmelnytskoi oblasti (vid idei do eksperymentu: Ch. 1 – stan i problemy derzhavnogo rehuliuвання) [Formation of the mechanism of state regulation of sustainable human development of Khmelnytsky region (from idea to experiment: Part 1 - state and problems of state regulation)]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and the state*, 3, pp. 4-15 [in Ukrainian].
15. Korniichuk, O.O., Stoliarov, V.F., Shynkariuk, O.V. (2017). Formuvannia mekhanizmu derzhavnogo rehuliuвання stiikoho liudskoho rozvytku Khmelnytskoi oblasti (vid idei do eksperymentu: Ch. 2 – perspektivyv derzhavnogo rehuliuвання ponovomu) [Formation of the mechanism of state regulation of sustainable human development of Khmelnytsky region (from idea to experiment: Part 2 – prospects of state regulation in a new way)]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and the state*, 4, pp. 4-15 [in Ukrainian].
16. Deiaki pytannia realizatsii u 2015-2017 rokakh Derzhavnoi stratehii rehionalnoho rozvytku na period do 2020 roku: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 7 zhovtnia 2015 roku № 821 [Some Issues of Implementation of the 2015-2017 State Strategy for Regional Development for the Period up to 2020: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of October 7, 2015 No. 821]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/821-2015> [in Ukrainian].
17. Pro zatverdzhennia Poriadku rozroblennia rehionalnykh stratehii rozvytku i planiv zakhodiv z yikh realizatsii, a takozh provedennia monitorynhu ta otsinky rezul'tatyvnosti realizatsii zaznachenykh rehionalnykh stratehii i planiv zakhodiv: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 11 lystopada 2015 roku № 932 [On approving the Procedure for development of regional development strategies and action plans for their implementation, as well as monitoring and evaluation of the effectiveness of the implementation of the mentioned regional strategies and action plans: Cabinet of Ministers of Ukraine of November 11, 2015 № 932]. Retrieved from <http://dfrf.minregion.gov.ua/Legalbase> [in Ukrainian].
18. Shynkariuk, O.V., Sihaiov, A.O., Stoliarova, V.V. (2018). Instytualizatsiia providnykh elementiv mekhanizmu derzhavnogo rehuliuвання rehionalnoho liudskoho rozvytku (III, monitorynh liudskoho rozvytku: osnovna chastyna) [Institutionalization of key elements of the state regulation of state regulation of human development (Part III, monitoring of human development: the bulk)]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menezhmentu i biznesu*, 1 (41), 74–88 [in Ukrainian].

19. Natalenko, N. (2016). Shcho rik pryideshnii nam hotuie abo yak pochaty pratsiuvaty novym OTH [What the coming year has in store for us or how to start working as a new OTH]. *Visnyk Instytutu hromadianskoho suspilstva – Bulletin of the Institute of Civil Society*, No. 40, December, pp. 13-18 [in Ukrainian].

20. Naukovo-praktychnyi komentar do Biudzhethnoho Kodeksu Ukrainy [Scientific and Practical Commentary to the Budget Code of Ukraine]. (2011). (2nd ed., rev.). Kyiv, State Educational and Scientific Institution "Academy of Financial Management", Ukrainian State University of Finance and International Trade [in Ukrainian].

21. Tsili rozvytku tysiacholittia «Ukraina – 2030». Natsionalna dopovid [Millennium Development Goals Ukraine 2030. National report]. (2017). Kyiv, Ministry of Economy of Ukraine [in Ukrainian].

22. Vystup P. Poroshenka na 70-y sesii Heneralnoi Asamblei OON [P. Poroshenko's speech at the 70th session of the UN General Assembly]. Retrieved from https://www.youtube.com/watch?time_continue=5&v=nN5o9pGuK54&feature=emb_logo [in Ukrainian].

23. Stoliarova V.V., Ovcharenko T.V., Kalashnikova L.M. (2019). Stanovlennia biudzhethnoho federalizmu v Ukraini ta osoblyvosti suchasnoho Donbasu [Formation of budget federalism in Ukraine and features of modern Donbass]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu – Economic Herald of the Donbas*, 3 (57), pp. 89-102. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2019-3\(57\)-89-102](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2019-3(57)-89-102) [in Ukrainian].

24. Proekt Derzhavnoi stratehii rehionalnoho rozvytku na period do 2027 roku "Rozvytok ta yednist, oriientovani na liudynu" [The draft National Strategy for Regional Development for the period up to 2027 "Development and unity focused on the human being"]. Kyiv, Ministry of Development of Territories and Communities [in Ukrainian].

25. Stoliarova, V.V. (2020). Metodolohichni osnovy dosiahnennia uzghodzenosti i zbalansovanosti Rehionalnykh stratehii z Derzhavnoiu stratehiieiu rehionalnoho rozvytku Ukrainy [Methodological bases for achieving coherence and balance of Regional Strategies with the State Strategy of Regional Development of Ukraine]. *Priority directions of social and economic development of Ukraine: collective monograph*. (pp. 177-213). Kyiv, Talkom [in Ukrainian].

26. Stoliarova, V.V. (2020). Pryntsypy vyznachennia ta obgruntuvannia stratehichnykh tsilei, priorytetiv i indyikatoriv liudynotsentrytskoho rozvytku v rehionakh [Principles of definition and substantiation of strategic goals, priorities and indicators of human-centered development in the regions]. *Priority directions of social and economic development of Ukraine: collective monograph*. (pp. 214-229). Kyiv, Talkom [in Ukrainian].

27. Stoliarova, V.V. (2020). Monitorynh protsesiv, protsedur i skladovykh liudynotsentrytskoho rozvytku v rehionakh [Monitoring of processes, procedures and components of human-centered development in the regions]. *Priority directions of social and economic development of Ukraine: collective monograph*. (pp. 230-257). Kyiv, Talkom [in Ukrainian].

28. Stoliarova, V.V. (2020). Orhanizatsiino-metodychne zabezpechennia uzghodzenoho stratehichnoho upravlinnia sotsialno-ekonomichnym rozvytkom rehioniv ta derzhavy v transformatsiinykh umovakh [Organizational and methodological support of coordinated strategic management of socio-economic development of regions and the state in transformational conditions]. *Strategic priorities of socio-economic development of Ukraine: a collective monograph*. (pp. 89-131). Kyiv, Talkom [in Ukrainian].

29. Libanova, E.M., Horbulin, V.P., Pyrozhkov, S.I. et al. (2015). Polityka intehratsii ukrainskoho suspilstva v konteksti vyklykiv ta zahroz podii na Donbasi:

natsionalna dopovid [The policy of integration of Ukrainian society in the context of challenges and threats of events in the Donbass]. Kyiv, NAS of Ukraine [in Ukrainian].

30. Stoliarova, V.V. (2020). Metodolohiia formuvannia kompleksnoho stratezhichnoho planuvannia sotsialno-ekonomichnoho rozvytku Ukrainy [Methodology of formation of complex strategic planning of socio-economic development of Ukraine]. *Upravlinnia ekonomikoiu: teoriia ta praktyka. Chumachenkivski chytannia – Management of Economy: Theory and Practice. Chumachenko's Annals*, pp. 274-297. Kyiv, IIE of NAS of Ukraine. DOI: <https://doi.org/10.37405/2221-1187.2020.274-297> [in Ukrainian].

31. Stoliarova, V.V. (2021). Kompleksne stratezhichne planuvannia vidnovlennia vuhilnoi promyslovosti Ukrainy [Comprehensive Strategic Planning for the Recovery of Ukraine's Coal Industry]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu – Economic Herald of the Donbas*, 2(64), pp. 58-68. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2021-2\(64\)-58-68](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2021-2(64)-58-68) [in Ukrainian].

32. Cherniak, V. K. (2020). Ukrainському народу – stabilnyi planomirnostiikiyi liudskiy rozvytok (otsinka stanu naukovo-administratyvnoho zabezpechennia). Chastyna I. Zahalna sytuatsiia zi stratezhichnym planuvanniam liudskoho rozvytku v Ukraini [To the Ukrainian people – stable planned sustainable human development (assessment of the state of scientific and administrative support). Part I. General situation with strategic planning of human development in Ukraine]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu – Economic Herald of the Donbas*, № 1 (59), pp. 199-217. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-1\(59\)-199-217](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-1(59)-199-217) [in Ukrainian].

33. Proekt Zakonu "Pro vnesennia zmin do Konstytutsii Ukrainy (shchodo detsentralizatsii vlady)" № 2598 [Draft Law "On Amendments to the Constitution of Ukraine (Regarding Decentralization of Power)" No. 2598].

34. Stoliarov, V.F., Shynkariuk, O.V. (2019). Sotsialno adekvatnyi menedzhment rehionalnoho liudskoho rozvytku v Ukrainському Donbasi ta na Podilli (vyklyky, namiry ta realii vymiru 2003-2013; 2017-2027). Chastyna 1: Metrolohiia liudskoho rozvytku ta problemy menedzhmentu v rehioni [Socially adequate management of regional human development in the Ukrainian Donbass and Podillia (challenges, intentions and realities of the 2003-2013 dimension; 2017-2027). Part 1: Metrology of Human Development and Management Problems in the Region]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu – Economic Herald of the Donbas*, 2 (56), pp. 229-256. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2019-2\(56\)-229-256](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2019-2(56)-229-256) [in Ukrainian].

35. Stoliarov, V.F., Shynkariuk, O.V. (2019). Sotsialno adekvatnyi menedzhment rehionalnoho liudskoho rozvytku v Ukrainському Donbasi ta na Podilli (vyklyky, namiry ta realii vymiru 2003-2013; 2017-2027). Chastyna 2: Paradyhma liudianosti, harmonii ta misii rehionu [Socially adequate management of regional human development in the Ukrainian Donbass and Podillia (challenges, intentions and realities of the 2003-2013 dimension; 2017-2027). Part 2: Paradigm of humanity, harmony and mission of the region]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu – Economic Herald of the Donbas*, 3 (57), pp. 241-281. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2019-3\(57\)-241-281](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2019-3(57)-241-281) [in Ukrainian].

36. Pro zatverdzhennia Derzhavnoi stratehii rehionalnoho rozvytku na 2021-2027 roky: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 5 serpnia 2020 r. № 695 [On the approval of the State Regional Development Strategy for 2021-2027: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of August 5, 2020 No. 695]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-п#Text> [in Ukrainian].

Надійшла до редакції 11.11.2021 р.